

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Ivan Cankar

Jakob Ruda

*Drama
v treh dejanjih*

O M N I B U S

BES^eDA

Ivan Cankar

JAKOB RUDA

Drama v treh dejanjih

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-163-0

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

OSEBE

JAKOB RUDA, *posestnik na Drenovem*

ANA, *njegova hči*

MARTA, *njegova sestra*

IVAN DOLINAR, *slikar*

PETER BROŠ, *podjetnik in trgovec*

DOBNIK, *posestnik in gostilničar*

ALMA, *njegova hči*

KOZELJ, *inženir*

JUSTIN, *učitelj*

KOŠUTA, *prejšnji pisar Rudov*

Delavci. Gostje

Vrši se na Drénovem v naših dneh

Desno in levo od občinstva

PRVO DEJANJE

Soba z glavnim vhodom na desni. V ozadju na desni obednica, na levi vrata s sobo Jakoba Rude. Na levi strani dvoje oken na vrt. Na desni spredaj soba Ane. Pohištvo je lepo, a ne bleščeče elegantno: — kakor so ravno boljše sobe na deželi; barva tapet, preprog itd. je zamolkla. — Pozorišče ostane isto med vso igro

PRVI PRIZOR

Ana. Košuta

ANA Prav imate, da odhajate; Bog z vami! Tukaj ni več varno ... A kam se obrnete?

KOŠUTA *človek star in suh, z neznatnim, obritim obrazom, v obnošeni obleki; napravljen, da odide:* Za prvi čas nimam nič natančnega.

ANA Povejte mi samó to, Košuta ... po pravici! Vi ste služili pri nas toliko let, imeli ste v rokah vse račune ... povejte mi, ali ne ostane nič, čisto nič?

KOŠUTA Nič ne.

ANA Torej ... srečno pot, Košuta!

KOŠUTA Ne mislite, gospodična Ana, da bežim iz hiše, ker prihajajo upniki. Jaz sem prestar in naposled bi se živelo kakorkoli. Toda meni je tukaj zaduhlo, mene je strah. Prestajal sem, a zdaj me grabi za grlo.

ANA Strah vas je?

KOŠUTA Zdi se človeku, da mora hoditi tod okrog s povešeno glavo in pridržano sapo. A jaz bi rad dihal. Zdravstvijte ... In še to: — ker nimate nikogar, ki bi vas ljubil, skrbite sami, da ne napravijo bankovca iz vas. Na očeta se ne zanašajte; on je brez vesti umoril vašo mater.

ANA Kaj govorite, Košuta?

KOŠUTA To je bil navaden umor. Ali je nisem gledal dolga leta, kakó je upadala? Ona je umirala od zapuščenosti, dom se je rušil, — in on je živel veselo po svetu in zapravljal svoj denar. Kadar je prišel za par dni s hrupom in šumom, — ali ni pričakovala od njega kakor otrok ljubeznive besede in se tresla, da ne odide prehitro? ... In vse tiste njene solze in tisti žalostni dnevi, — to so zdaj strahovi, ki hodijo tod okrog. Rešite se, če se morete!

ANA Vi ste strašni, — zakaj mi pripovedujete to?

KOŠUTA In zdaj je prišlo nádenj, kakor je moralo priti ... zdaj, ko se podira strop nad njim. Vi imate take oči, kakor jih je imela vaša mati; ustvarjene so samó za solze. Pojdite od tod, čim preje ... Zdravstvujte, gospodična Ana!

MARTA od desne.

DRUGI PRIZOR

Prejšnja. Marta

MARTA Kje je Jakob? — Tam doli prihajajo vsi ... o Bog, kakšno življenje.

ANA Kdo prihaja?

MARTA Delavci iz tovarne: denarja zahtevajo ... jaz se bojim zanj, — ves je že iz sebe ... vi bi jih potožili, Košuta, in zdaj odhajate od nas ... ves svet nas ostavlja.

KOŠUTA Tu se ne dá tolažiti; nihčè ne mara besed namesto denarja. Bog z vami!

Odide na desno.

TRETJI PRIZOR

Ana. Marta

MARTA Da bi mogel človek tako odtod ... kam daleč stran. Kakšno življenje! — Ali Ana, jaz bom govorila s tabo; vse se lahko spremeni.

ANA Kakó bi se spremenilo, tetka Marta?

MARTA Poslušaj, Ana ... Ali moreš pogledati svojega očeta, da bi te v srcé ne zabolelo? Vsi moramo poginiti ... kakó gremo zmerom bolj navzdol. In vse je zdaj v tvojih rokah ... Kje je Jakob? Delavci so na koridorju, — poglej na vrt!

ANA pride do vrat v obednico. JAKOB RUDA iz obednice.

ČETRТИ PRIZOR

Prejšnji. Jakob Ruda

RUDA *precej velika, suha postava; polna temna brada, sivo melirana; visoko čelo je neredno pokrito s temnimi, redkimi lasmi; ogrnjen s sivim površnikom; mehak črn klobuk:* Ali še ni bilo Broša?

MARTA Broša?

RUDA Rekel je, da pride ... da ima nekaj posebnega.

Težki koraki na hodniku, trkanje.

Kdo je zunaj?

MARTA Delavci iz tovarne.

TROJE DELAVCEV od desne.

PETI PRIZOR

Prejšnji. Troje delavcev

RUDA Bog vas sprimi; kako se vam godí?

PRVI DELAVEC Slabo, gospod Ruda.

RUDA Meni tudi. Zdaj je sploh slabo življenje na svetu. A odkod to veselje, da vas vidim?

PRVI DELAVEC Stvar je taka. Čakali smo na plačo dva tedna in zdaj ne moremo več.

RUDA Kaj torej mislite storiti?

DRUGI DELAVEC Jaz imam otroke domá.

RUDA Zgovorite se z Bogom, ki je blagoslovil vašo ženo. Toda povejte razločno, — kaj zahtevate od mene?

TRETJI DELAVEC Denarja.

PRVI DELAVEC Poslali so nas drugi in naročili so nam tole: dajte nam, kar ste nam dolžni in recite, ali naj delamo naprej ali naj nehamo. Tam doli je

vse tako zmedeno, pozabljeno in brez vsakega reda, kakor bi ne bilo nobenega gospodarja več. Razšli bi se bili že davno, toda če zaprete tovarno, ostanejo ljudje na cesti. Zató hočejo, da jim razložite, kaj mislite.

RUDA Čemú to, dragi moji? Storite popolnoma po svoji glavi, kakor se vam najbolj zdi. Če hočete delati naprej, — svobodno vam; delo krepi živce in ohranjuje svežega duhá. A če vam to ne ugaja, potem se lepo razidite in zaklenite vrata za sabo, — nihče vas ne bo klical nazaj.

PRVI DELAVEC Ali je to resno?

RUDA Za Boga! Kaj sem govoril s smehljajočim obrazom?

DRUGI DELAVEC Kje je naš zaslužek?

TRETJI DELAVEC Mi nimamo kruha.

RUDA Jaz imam še manj; jaz nimam zraka, da bi dihal. Resnično vam povem, jaz nimam ničesar. Zdaj gostujem tukaj samo za silo; jutri ali pojutrišnjem odidem odtod s palico v roki in z vrečo na rami. Niti suknja na meni ni več moja. A siromaki, vi se mi smilite, — gotovo! Kruha nimate? — Da vidimo.

Izyleče denarnico.

Ana, obrni svoj žep; morda dobimo toliko, da kupite bonbonov za otroke —

ANA Ah, oče!

RUDA Ničesar? Žalostno! Jaz nisem mnogo na boljšem. A poskusimo drugače. Stopite, prijatelji, tu sem. Ali niso to krasne slike? Kupil sem jih pred leti in ne spominjam se več, koliko sem bil dal zanje. Starinar jih morda vzame, ali kdo drugi, ki ima veselje nad takimi stvarmi. Nočete?

MARTA Jakob! — Potrpajte, prosim vas, ljudje, in pojdite.

RUDA Kadar boste lačni, — tam so moje njive; mislim, da je ostalo še nekaj na njih. Zarad mene izpraznite lahko tovarno; jaz ne bom zahteval računov; skratka, pomagajte si kakor si morete ...

S spremenjenim glasom; nenadno.

Pojdite torej, — in tam doli povejte: samo še par dni, potem boste dobili, kar se vam spodobi. Pojdite!

DELAVCI odidejo.

ŠESTI PRIZOR

Ana. Marta. Ruda

MARTA O Bog, kam naj pobegnemo! — Jaz bi hotela, da bi nič več ne videla in ne slišala.

RUDA Ti imaš previsoke želje; to ni tako lahko. Zatisni oči in videla boš še več ... Ali dà, — treba je misliti ... misliti. Denimo vse na stran, kar diši po različnih mehkih čutih. Vzemimo stvar suhoparno in enostavno kakršna je ... Kadar nam pokažejo duri, tedaj je najbolj pametno, da se ločimo; čemu bi gledali drug drugemu v obraz? Ti, Marta, dobiš lahko zavetje, službo kjerkoli; morda te potrebuje župnik, najin brat. Jaz ... jaz pojdem prežvekávat svoje življenje v kako pisarno. — Tiho o tem, — fej! Rajši vrv okrog vrata.

Ani, mehko: Anica, ubožica, kakšna je tvoja mladost.

ANA Recite oče, kaj naj storim?

RUDA Pojdi igrat na klavir in igray kaj veselega in ničesar ne misli. Tvoje čelo je tako resno, — to je prezgodaj. Smehljay se, Anica!

ANA Ali niste ničesar zahtevali od mene, oče?

RUDA Jaz? — Ne.

ANA v svojo sobo na desno.

DOBNIK od desne.

SEDMI PRIZOR

Marta. Ruda. Dobnik

RUDA Bog te sprimi, Dobnik; samo ti si mi ostal zvest v teh žalostnih časih. — Idi, Marta, in ne pre-mišljuj veliko; to ni zdravo in ne koristi nič.

Marta v obednico.

DOBNIK *debel, rdeč človek, govori mirno in počasi:* Torej ti nikakor nočeš ...

RUDA Ne, jaz nikakor nočem. Tvoja pomoč bi me ne rešila. Verjemi, da ni zame nobene rešitve. Z denarjem, ki mi ga ponujaš, bi plačal samo najsilnejše dolgove, — a to bi ne oviralo razpada niti za trenotek. Grešil sem nad svojim domom in zato je naravno, da se podira nad mano.

DOBNIK Zdaj si torej fatalist. Sploh pa priznavam, da misliš jako pametno. Prišel si do spoznanja vsekakor prepozno. — — Kaj si torej sklenil? Ali boš čakal, da te vržejo na cesto?

RUDA Kaj mislim storiti? Predstavljati si ne morem, da bi šel kedaj odtod. Zdi se mi, da zunaj ni zraka, da bi mogel živeti tam med ljudmi, s sramoto in kesanjem na ramenih. Ne, zdaj ne morem odtod.

DOBNIK In prej je bila stvar drugačna?

RUDA Ti mi nisi oprostil nikdar; in prav si imel ... Zdaj stojé pred mano jasno tisti dnevi, kakor bi bili včeraj, — in vendar je minilo dvajset let.

DOBNIK *hitreje*: Čemu govoriš zdaj o tem? Jaz nisem pozabil ničesar, — a ne dotikaj se teh stvari ... Ona te je ljubila, — prišel si pred njo nenadno, eleganten, duhovit mož, — to ni bilo nič čudnega. Jaz sem se vdal v svojo usodo, kakor je bilo ravno mogoče. Dobil sem pozneje celo drugo nevesto. Jaz imam zmerom toliko humorja, da mi nezgode ne škodujejo, — in kakor vidiš, se pošteno redim ... Sploh je neumno, da bi govoril s plešo na glavi o starih, zaljubljenih urah. Pusti jih pri miru ... Najmanj pa imaš vzroka, da bi govoril o svoji ženi. Jaz na tvojem mestu bi se ne spominjal rad nánjo.

RUDA Ti si jo videl velikokrat pred njeno smrtjo, — kakšne so bile njene oči?

DOBNIK Zdelo se mi je, kakor da so objokane.

RUDA Tako se ti je torej zdelo. In njen obraz je bil suh in bled?

DOBNIK Kakor iz sivega kamna. Stala je vsako jutro na pragu, devala roko na čelo in gledala, če prihaja pismonoša iz Retovja. Ona te je ljubila.

RUDA Resnično, to bi se dalo misliti ... A da bi si ti mogel predstavljati, kako krasno sem živel jaz tiste čase. Najšumnejša mesta, najveselejše družbe, najboljša vina in najdražje ženske. To se je kàr takó vrtelo pred mojimi očmi ... Povedal si mi nekoč, da si nesel ti sam brzojavko na pošto, ko je umrla Marija; če si jo bil sam sestavil, tedaj se je izkazala v nji vsa tvoja duhovitost. — »Tvoja žena je mrtva in te pozdravlja.« — Bodi odkritosrčen: ti si dobro slutil, kako si me udaril s pestjo ... Ti praviš, da me je ljubila?

DOBNIK Če se sodi tako, kakor bi se videlo z navadnimi očmi, tedaj je ti nisi ljubil. Na svetu je mnogo takih, ki se zaljubijo šele v mrliča.

RUDA Molči, za Bóga; jaz nočem, da bi slišal samega sebe ... A stopi sem k oknu. Časih na večer, praviš, da je sedela Marija tam nad vodo, na óni skali. Kaj je takrat mislila? Ali je ni bilo

strah te strašne globočine, te črne vode, ki leži tam doli tiho, kakor strjena kri?

DOBNIK Na obrazu se ji ni poznala groza. Gledala je doli s čisto mirnimi očmi.

RUDA Zakaj, misliš, da se ni odločila? ...

DOBNIK Kako? ...

RUDA Ti me razumeš ... A povej mi ti, ki si čisto hladen in miren človek, — povej mi, da mi ne ostane ničesar več. V meni je namreč toliko umazane bojzljivosti, da nočem spoznati jasno, kako sem popolnoma nepotreben na svetu. Jaz potrebujem koga, ki bi mi povedal, da bi se spalo najlažje tam doli, — globoko doli med skalami, na mehkem mahu, na dnu vode. Ne bilo bi se treba bati, da bi odneslo moje truplo kam v dolino ... In tam je temný; ne vidi se nikamor in ne sliši se drugega, kot šumenje hrastov visoko nad skalami ... To bi bilo čudovito.

DOBNIK Zdi se ti, da je vse izgubljeno zate?

RUDA Zame je vse izgubljeno.

DOBNIK Tedaj bi bil svét jako lahák, a na vso nesrečo imaš otroka in to je sitno.

RUDA *po kratkem odmoru, zamolklo:* Ostavi me.

DOBNIK *vstane:* Mogoče je seveda, da se obrne vsa stvar zelo veselo. Pravijo, da je Broš zaljubljen v tvojo hčer. In Broš je bogat.

RUDA Prijatelj, ti imaš strupene oči. Ti vidiš dobro, koliko sem vreden in kakšno pobalinstvo bi bil v stanu na praviti.

ALMA od desne.

OSMI PRIZOR

Prejšnji. Alma

ALMA *za sceno:* Ana!

Odpre vrata.

Oprostite! — Ah, papa?

RUDA Dober dan, gospodična Alma.

Odpre vrata v Anino sobo.

Ana! —

Dobniku: Hvala tedaj, — tvoje pomoči ne morem vzprejeti.

DOBNIK *Almi:* Ti si prišla pome?

ALMA Ne papa, niti vedela nisem, da ste tukaj; prišla sem h gospodični Ani.

DOBNIK *Rudi:* Kakor drago. Če sem te žalil, oprosti.

RUDA *stisne mu roko:* Nisi me žalil. Hvala torej še enkrat. —

DOBNIK odhaja.

ANA iz svoje sobe.

DEVETI PRIZOR

Alma. Ana

RUDA *Ani:* Kadar pride Broš, pokliči me.

Almi: Klanjam se.

Odide v svojo sobo.

ALMA Ana, prihitela sem k tebi na vso sapo ... Ali je res?

ANA O čem govoriš?

ALMA Ah ... no! Kaj res misliš, da se dá skrivati kaj takega? Za Bóga, in jaz sem bila prepričana, da si ustvarjena svetnica, nuna, kolikor te je. A zdaj pripoveduj, pripoveduj vendar!

ANA Ničesar ti ne vem povedati, jaz sem popolnoma nedolžna nad tvojo skrivnostjo.

ALMA Tako! Dovolj torej, da ti razodenem čudovito novico.

Tišje: Ti se možeš!

ANA Ah!

ALMA Kako se ti zdi? Ali ni to nekaj strašnega?

ANA Meni je docela neznano.

ALMA In to odgovarjaš s takim svetim, nedolžnim obrazom? ... Mi drugi grešniki smo vsaj odkritosrčni. Jaz na priliko ... ali imaš kakšno cigareto?

ANA Ne kadim.

ALMA Seveda ne; ti si filistejec. — Pa ne boj se, to pride še vse. — Tako življenje, kot ga boš imela ti! Jaz si samo predstavljam, kaj bi počela, da bi bila na tvojem mestu. Najprvo v Pariz, vsekakor v Pariz! Tam mora biti življenje — hoj! In ti s svojo lepoto, s svojim bogastvom, — vznemirjala boš pol svetá. Različni fraki se bodo sukali krog tebe, uniforme se bodo priklanjale ...

ANA Jaz te ne razumem.

ALMA Ne delaj se ... Broš vendar ne bo pustil, da bi umirala v tem dolgočasnem gnezdú?

ANA Broš?

ALMA Broš, desetkrat Broš, — kdo drugi? ... Ali ga ne pričakuješ ravnokar, — ali te ni sram, da se hliniš tako ... brezobzirno ... Róko ... da ti gratu-

liram; napravila si imenitno ... Pri nas, vidiš, ne gre tako gladko ... Tam doli, tisti inženirji ... to ni nič varnega. Železnica bo kmalu v kraju in potem lahko otresejo prah od svojih podplavov in gledale bomo za njimi z dolgimi obrazi ... Jaz se trudim po svojih močeh, da oklenem Koželja kolikor mogoče trdno ... a kdo vé, kaj se lahko zgodi; mamá je preveč nerodna in sili se vmes popolnoma po nepotrebnem ...

ANA A oprosti, Alma, ti si grozovita ženska.

ALMA *začudeno:* Dà ... kaj delaš ti kako drugače?

ANA Kaj sem storila? Jaz te poslušam in meni je vse to čisto megleno.

ALMA Morda misliš, da ti bo kdo verjel, da si se zaljubila v Brošev obraz? ... Naravnost, Ana, — ljudje se čudijo, da je v tebi toliko vsakdanjega razuma ... Ne misli, da se kdo zgraža nad tabo; nikakor ne! A tega bi si doslej ne sanjala o tebi živa duša ... Napósled imaš prav. Broš je menda neizmerno bogat.

ANA *vznemirjena:* Ali je to resnica?

ALMA Kako?

ANA O njegovem bogastvu.

ALMA Ha, ha ... torej nisi še popolnoma na jasnem? ... O ti! A potolaži se; čudovito je bogat; trgovec, podjetnik, kakršnega ni več na svetu ... Lahko si mirna!

ANA *gre v stran, zakrije z roko oči:* O Bog!

ALMA Dà, dà, — človek ima pri takih stvareh še zmemom nekaj neumnega v sebi. — Ali te je Dolinar že videl?

ANA *obstane:* Ivan?

ALMA Torej ne veš, da se je vrnil? — Godi se mu, kakor zasluži. Čemu se je šel potepat po svetu! ... Kaj ti ni nič pisal?

ANA Ne.

ALMA Danes je bil pri nas, spodaj v gostilni. Govorili so ravno o tebi in Brošu; on je nekaj časa poslušal, nato pa je vzel klobuk in odšel. Bil je bled kakor zid.

ANA Kaj se je zgodilo z menoj, o Bog! Reci Alma, kaj hočem storiti?

ALMA Ah, ti si otročja; jaz bi ne premišljevala veliko. Saj ni treba, da odsloviš Dolinarja ledeno in mrzlo ... Razumeš? —

ANA Ali je bil v resnici on? Ali si ga videla s svojimi očmi?

ALMA Gotovo, toliko se v tem času ni spremenil, da bi ga ne poznala več ... A zdaj je slaven umetnik, imeniten slikar, medtem, ko je bil prej čisto navadna tápica ... Lahko boš ponosna na takega častilca ...

ANA Oh meni je težko ... Jaz tega ne morem prenašati ... Prosim te, ne muči me ... Ali ne, to vse ni res, to ne sme biti. Čemu bi se morala uničiti ravno jaz? ... Jaz ne potrebujem bogastva ... naj razpade vse ... naj prodajo dom, naj nas razženejo po svetu, — kaj to mene briga ... Bankovec bodo napravili iz mene, tako je rekel Košuta ... O — oh!

ALMA Ali Ana, za Bóga —.

MARTA iz obednice.

DESETI PRIZOR

Prejšnji. Marta

MARTA Ana, samo besedo ... oprostite, gospodična Alma ...

ALMA O, prosim!

Odpravlja se.

ANA Kaj zahtevate, tetka Marta?

MARTA *Almi:* Takoj pride na vrt, čez trenotek ...

ALMA Torej te počakam.
Odide skozi obednico.

ENAJSTI PRIZOR

Ana. Marta

MARTA Jaz ne vem, Ana, odkod bi vzela besed, kako bi ti povedala ... Zdaj prihaja Broš; ali veš, čemu prihaja?

ANA Čemu?

MARTA Ana, jaz ti ne prigovarjam. Ti imaš čisto svobodno voljo. A reci samo eno besedo, reci samo »da« ali »ne«, in vse kar imamo, je rešeno ali izgubljeno ...

Po kratkem odmoru.

Ti ne odgovoriš?

ANA *trudno:* Kaj hočem odgovoriti?

MARTA O bog, mene peče v srcu; jaz ti ne morem razložiti tako jasno, kakor bi hotela ... A moja vest je čista, jaz ne mislim ničesar slabega ... O, da je moralo priti tako daleč ... Tako življenje! ...

ANA A jaz ne morem ... ne morem ... Kaj hočete storiti z mano?

MARTA Ne žali se, ubožica; misli si, da so bile vse to samo besede ... In tako propademo, tako poginemo ... Ne, ti nisi vzrok tega; ti ne moreš pomagati ... O Bog, to je bilo še edino ... toda ne govorimo več o tem ... Jaz ti nisem rekla ničesar.

ANA O tetka, kako me ubijate ...

Nekdo trka.

MARTA Naprej!

PETER BROŠ vstopi na desni pri glavnem vhodu.

DVANAJSTI PRIZOR

Prejšnji. Peter Broš

BROŠ *precej starikav človek, elegantno oblečen, bolj majhne postave, nanosnik, kozja brada, nekoliko pleše, krog usten neprestan smehljaj:* Klanjam se, milostivi!

MARTA *zelo uslužno:* Dober dan, gospod Broš ... Odložite, prosim; izvolite sesti ...

Ani: Zabavaj gospoda, dokler ne pride Jakob ... Tačas pojdem pripraviti čaj ... oprostite, gospod Broš.

BROŠ Klanjam se.

MARTA odide v obednico.

TRINAJSTI PRIZOR

Ana. Broš

BROŠ Kako se počutite, gospodična Ana? Vaš obrazek je nekoliko truden.

ANA Hvala, počutim se dobro. Dovolite, da pokličem očeta.

BROŠ Ne mudi se, gospodična Ana ... Jaz bi rad vam samim ... a glejte, ljubeznive besede mi nečejo več tako gladko z jezika. Kljub temu, — verjemite mi, da vzpričo vaših čarobnih oči ne čutim nič manj vroče, kot najboljši trubadur.

ANA Kako izvolite?

BROŠ Ali niste zapazili že tisočkrat ... dà, — odlašal sem dolgo časa — s trpljenjem v srcu, verjemite mi ... Vi ste tako krasni, oboževanja vredni, popoln angel, — da si nisem upal do danes razločno povedati ... Toda zdaj, ko sem se bil namenil, da uredim to stvar ... skratka, — gospodična Ana, ali mi hočete verjeti, da vas ljubim?

ANA Dà.

BROŠ *poparjen, po kratkem odmoru:* Ah ... in ... ali slutite, čemu prihajam k vašemu gospodu očetu?

ANA Dà.

BROŠ In ... dovolite, da govorim o vas?

ANA Dà.

Gre v ozadje, odpre vrata na levi.

Oče! Gospod Broš bi rad govoril z vami ...

Brošu: Klanjam se.

Odide v obednico.

RUDA iz ozadja.

ŠTIRINAJSTI PRIZOR

Broš. Ruda

BROŠ Dober dan, gospod Ruda! — Nikdar še vas nisem pozdravil tako odkrito in od srca, kakor danes ...

RUDA Ah, to je krasno. Odvadil sem se že davno, da bi me pozdravljal kdo odkrito in od srca.

BROŠ To je lahko mogoče ... V takih razmerah se čuti človek nekako pozabljenega, osamljenega ... In pri vas, gospod Ruda, je to še posebno razumljivo ... Smrt gospe soproge vas je udarila presilno, in potem ... te gospodarske zadrege ...

RUDA Gospodarske zadrege ... dà, dà ... izražate se zelo delikatno ...

BROŠ Oprostite, teh stvari nisem opomnil zato, da bi vas žalil ... Bodite prepričani, da ga ni nikogar na svetu, ki bi čutil z vami tako vroče in iskreno kakor jaz ... Nezgode, ki so zadele vas, zadele so tudi mene.

RUDA Ah! — Prosim, sedite!

BROŠ Prosim. — Oprostite, govoriti hočem popolnoma jasno in naravnost; po ovinkih se ne pride nikamor ... Priznati moram, da mi je to prav za prav težko. Jaz se vam zdim skoro gotovo samo hladen trgovec, brez duše ... takorekoč navaden računski stroj ...

RUDA Izvolite, to je vendar velik ovinek ... a govorite dalje, razumem dobro.

BROŠ Oh ... dà, kako sem se hotel izraziti ... Dozdeva se mi, kakor bi stalo nekaj med nama, — in skoro nehote se nekako ženiram, da bi vam razložil vso stvar v kratkih besedah ... V prvi vrsti morda zato, ker kažete vi sami celo svojim najboljšim prijateljem tako leden — oprostite — naravnost sovražen obraz.

RUDA Kako pridete do tega? Jaz vas poslušam jako pazno in s posebnim zanimanjem.

BROŠ Verjemite mi, prosim, da me je ganila vaša stvar že takoj prve dni, ko sem bil prišel na

Drénovo ... Morda se še spominjate nekaterih mojih besed ... Gradnja te železnice tam doli, ki sloni vsa na mojih ramah — a mimogrede, — kako mislite vi o ti železnici?

RUDA Zdi se mi, da je to vaša stvar. Ako upate, da se bo splačala — tembolje. Želim vam najboljših uspehov. A o čem ste hoteli govoriti?

BROŠ Oprostite, da sem se bil zapletel ... No, — torej ne mislite, da bi bil ostal na Drénovem toliko časa samo zarad tega podjetja ... Predvsem me je zadržavalo zanimanje za vas, gospod Ruda.

RUDA To je zame prevelika čast.

BROŠ Ne, resnično! ... To prekrasno posestvo! Čudil sem se, kako malo ga cenijo ljudje! Kakšni zakladi leže v ti zemlji — za boga! Treba bi bilo samo človeka, ki bi se znal ozreti nanje ... In to, da bi se razkosalo, prodalo! ... Prišli naj bi tepci, ki bi ne znali izrabiti teh čudovitih naravnih bogastev ... In kar je glavno, — jaz slutim nekaj posebnega, veličastnega, o čemer se zdaj seveda še ne da govoriti ... Skratka, zbolelo me je v srce, ko sem bil čul o vašem polomu ...

RUDA Jako mehkosrčen človek ste, gospod Broš, to se vam mora priznati.

- BROŠ** Ah, vi me ne razumete prav ... obšla me je nepotrebna navdušenost ... Zdelo bi se vam celo naposled, da iščem svojih koristi, da govorim iz sebičnosti?
- RUDA** Ne, ne, nikakor ne; kako bi si mogel predstavljati kaj takega?
- BROŠ** Gotovo, ne predstavljajte si tega, gospod Ruda, prosim vas ... Zakaj tačas je prišlo nadme nekaj drugega, povsem nepričakovanega, — in prav o tem sem se bil namenil, da govorim z vami ... Gospod Ruda, jaz ljubim gospodično Ano, vašo hčer ...
- RUDA** Ej, vraga, to ste naleteli slabo; to ni zdravo za vašo leta ... Ali bi se ne dala vsa stvar povedati kako drugače?
- BROŠ** Kako mislite?
- RUDA** Jaz mislim tako: — govorite čisto naravnost in ne v prilikah. »Jaz ljubim,« — to je izraz, pod katerim tiči celo kopa različnih misli in dejstev. Pustimo to besedo, kjer je, in sezimo pogumno pod odejo. — Torej!
- BROŠ** Ah, vi ne veste, kako me žali, da nečete razumeti mojih namenov ... Glejte, prišlo mi je velikrat na misel, da je naposled vendar nekako žalostno, takole samotariti in preganjati se po

svetu brez pravega doma. To ima človek ves drugačen užitek od življenja, če ima družino, kjer se lahko za trenutek odpočije in umiri.

RUDA Napala vas je torej sentimentalnost. Dà, — to je neprijetno.

BROŠ Prosim, poslušajte dalje ... Oziral sem se dolgo časa po tistem zavetju, kamor bi lahko položil svojo trudno glavo —

RUDA Ah.

BROŠ — in naposled! ... na obrazu vaše hčerke, na vsem njenem vedenju, — in na tej romantični, skoro skriti krajini tod okrog leži tako nekaj mehkega, mirnega, da mi je ovladalo dušo takoj v prvih dneh. In potem se je pridružilo sočutje do vas, — oprostite, prosim, — da bi vas signali sramotno odtod, da bi se priselil tu gor v ta tihi kraj zunanji svet s svojim vsakdanjim hrupom ...

RUDA Skratka, namenili ste se, da sežete vmes ter stopite na pozorišče kot rešilni angel ... Ah, kako ste me fino omrežili; natovorili ste na golo resnico toliko lepih besed, da je živ krst ne izvleče več na dan; meni samemu ste razstrli meglo pred očmi. Pobožali ste me po krvavi rani ... Ta tiha skrita krajina ... ta mirni dom,

kjer bi počival človek z zatisnjenimi očmi ... A zdaj se ruši ta mirni dom in krajina se vdira pod mojimi nogami ... Kaj hočete? Jasno. Kaj hočete? ... Ali ste našli v meni tisto skrito podlost? Ali ste jo zavohali tako hitro?

BROŠ

A prosim, kako sem vas razžalil?

RUDA

Za Boga, rotim vas, povejte mi svoje razloge, dokler me ne uklene popolnoma vaša spretnost in moja ničvrednost ... Kaj mi ponujate, to veste; ako sem vas razumel prav, hočete mi vrniti vse, kar je ravnokar zdrsnilo iz mojih rok in kar je toliko lepše, ker je izgubljeno ... Čutili ste dobro, zakaj ste govorili o mehkem miru, o varnem zavetju, kamor bi človek položil utrujeno glavo ... Jaz ga nimam več, tega varnega zavetja, porušil sem ga bil sam. In vi mi ga hočete zopet odpreti, vabite me znova čez njegov prag ... Za kakšno ceno? Ponovite, — za kakšno ceno?

BROŠ

Jaz vidim, gospod Ruda, da ste na čisto napačni poti. Dovolite, — govoril sem tudi v imenu gospodične Ane.

RUDA

vznemirjen: Povedati hočete ...

BROŠ

Da me je bila pooblastila ona sama. In verjemite mi, jaz čutim vso to veliko vrednost te iz-

vanredne sreče ... Opomnili ste, gospod Ruda, da vam je zavetje izgubljeno: vzprejmite ga zopet iz mojih rok ... Kakor vam je znano, ne pogrešam posvetnega blaga —

RUDA Dà, dà, dà, — in tako dalje. To je nekaka zame-na ...

Vstane nemiren: Ali bi se ne spodobilo, da bi bil v tem trenutku srečen?

BROŠ Upal sem, da vam ustrežem.

RUDA Dà ... ne verjemite mojim besedam. Jaz sem gotovo srečen ... A zdi se mi, da mi je mraz ... Na vsem tem leži neka umazana, ostudna péga ... ali je ne zapazite?

BROŠ Ne, jaz vas ne razumem.

RUDA Meni se dozdeva tako ... a to ne kali moje sreče niti najmanj ... Ozrem se torej svobodno tod naokrog? Česar se dotaknem, je moje, — ne? Resnično moje?

BROŠ A gospod Ruda.

RUDA Nikar se ne radujte nad mano. Resnično, — jaz nisem tako otročji, kakor bi se morda videlo. Nekako nejasno mi je pred očmi, to je vse; prišlo mi je v glavo kakor močno vino ...

Skrivnostno: A odkrito, zdaj sva še sama, — ali ni nekaj nepravilnega tu vmes, — tako nekaj skritega, nič natančnega ...

BROŠ Jaz ne zapazim ničesar ...

RUDA Če vi ne zapazite, potem seveda ... Pokličimo torej Ano.

Gre do obednice in obstane.

Dà, jaz sem srečen ... to se je zgodilo tako nenadno ... Ničesar pravite?

BROŠ A kaj bi bilo?

RUDA *odpre vrata v obednico:* Ana! ...

Pri vratih posluša, po kratkem odmoru hitro, polglasno Brošu: In vi, nobenih nepoštenih ovinkov, prosim. Razumete? ... Ana!

ANA vstopi.

PETNAJSTI PRIZOR

Prejšnji. Ana

RUDA Gospod Broš te vpraša, če hočeš biti njegova žena.

ANA Jaz sem vam pokorna, oče.

RUDA Kako, Anica?

ANA Jaz sem srečna ...

BROŠ ji stisne roko.

Nekdo trka.

RUDA gre proti vhodnim vratom na desni.

DOLINAR vstopi.

ŠESTNAJSTI PRIZOR

Prejšnji. Ivan Dolinar pri vходу na desni

RUDA *med vsem pričetkom tega prizora v zadregi in raztresen:* Ah, gospod Dolinar; Bog z vami. Kdo bi se vas nádejal ...

DOLINAR Prišel sem na Drenovo sinoči — klanjam se, gospodična Ana — *pozdravi Broša* — a naznačil vam tega nisem prej, ker niti sam nisem pričakoval, da vas posetim tako nenadno ... Kako se vam zdi, — ali se nisem dobro napravil v teh dveh letih? ...

RUDA Malo ste se postarali, vidi se, kakor, da ste precej doživeli ... A, da vaju predstavim: Ivan Dolinar, imeniten umetnik ... ali ste že kaj čitali o njem? Pričel je vznemirjati ves svet ...

BROŠ Peter Broš, trgovec — *stisneta si roko*; jako me veseli, da vas vidim; pripovedovali so mi že veliko ...

RUDA O, jaz sem vedel to čisto natanko, da ne bo ostal tako pod stopnicami ... in glejte, zdaj se je bil dvignil čudovito ... skoro nepričakovano ...

DOLINAR Če je res, tedaj je to vaša zasluga, gospod Ruda. Takrat, ko nisem imel nikogar, ki bi se hotel zanimati zame, — dali ste mi vi svojo blagohotno roko, in vaše delo je vse, kar znam in kar imam ... Zato bo kmalu treba, da napraviva najin račun.

RUDA Ne govorite o tem, prosim vas, ni mi ljubo!

DOLINAR Razume se, da vam vaše plemenitosti ne morem plačati, — in to mi je neprijetno, zakaj jaz ne vlečim rad dolgov za sabo.

RUDA Ej prijatelj, obšla vas je neke vrste zabavljivost.
ANA gre proti ozadju; Broš se ji približa.

RUDA Kam, Ana? ... Vi Dolinar, ste spadali nekdaj takorekoč k družini ... zato dovolite, da vam naznanim prvemu veselo novico.

DOLINAR Ah dà, pravili so mi že tam doli ... Gospodična Ana, gratuliram vam!

Stisne roko nji in Brošu.

ANA Kako se vam godi, gospod Ivan? ... Iznenadili ste nas ...

DOLINAR Godi se mi izvrstno, hvala ... A da sem vas iznenadil, to me jako boli, lahko mi verjamete. V iznenadenjih je namreč zmerom nekaj neprijetnega; človek ima najrajši lahne, komaj čutne prehode. Kako se vam zdi?

BROŠ Zadnje leto ste bili v Italiji, gospod Dolinar, kakor so mi pravili?

DOLINAR Dà, ogledal sem si malo ljudi po svetu.

BROŠ In tam doli ste gotovo ... kako bi se izrazil ... razširili svoje obzorje, — tako nekako ... vglobili svoj nenavadni talent ...

DOLINAR Dà, dà, to je mogoče; tako se po navadi izražajo ...

RUDA Glavno je, da ste prišli do lepega imena; zdaj vam menda ne bo treba več skrbeti tako klavrno za svoj obstanek. Slava sicer še ne prinese denarja s seboj, — a lažje je kljub temu.

DOLINAR Prepozno, glejte ... vsaka izpremembra pride prepozno. Človek čaka nanjo toliko časa, da izpije v tem pričakovanju vse, kar je v nji resnično dobrega. In to je žalostno.

RUDA Za Boga, odkod imate hipoma to mrzlo dušo? Ne pozna se vam, da bi bili hodili po Italiji ... In posebno danes nam nikar ne prihajajte s ta-

kimi vzdihujočimi besedami ... v tem trenutku vlada namreč radost po teh prostorih. Ali ni tako? ... Meni vsaj se zdi, da bi se moral čutiti srečnega ... Kaj praviš, Anica?

ANA Jaz ne pravim ničesar, oče.

RUDA Dà, tako je. Vi morda niti ne veste, Dolinar, kakšne reči so se vršile v tem času tu pri nas ... To je bilo strahovito ...

DOLINAR Mislim, da mi je znano.

BROŠ A zdaj je v kraju, vse pozabljeno.

RUDA To je ravno, kar se mi zdi neverjetno. Odpiram oči, da bi razbral jasno, kaj se godi v meni in krog mene, — toda kakor da je megla pred menoj! ... Govorila sva še ravnokar z Dobnikom ... Dal mi je jako dober svèt ... resnično izboren svèt ... On razume, kaj človeku treba ... Takrat niti slutil nisem, da bi se izpremenilo tako nenadno, popolnoma nepričakovano ...

DOLINAR Nepričakovanega, mislim, da se ne zgodi na svetu nič.

RUDA Kako?

DOLINAR Nič ne. Jaz na priliko sem bil v Monakovem. Počutil sem se prav dobro. A pred štirinajstimi dnevi, nekda na večer, me je spreletelo hipo-

ma nekaj posebnega; pospravil sem svoje kov-
čege ter se odpravil še tisto noč v domovino ...
Ali ni to čudno, gospodična Ana?

BROŠ A kakšna je bila tista slutnja?

DOLINAR Ah, nič posebnega; zazdelo se mi je, da listje
odpada in da se bliža jesen.

MARTA med vrati v obednico.

SEDEMNAJSTI PRIZOR

Prejšnji. Marta

MARTA Ali izvolite čaj na verandi? Tam je hladneje.

RUDA Dobro, pojdimo na verando.

Brošu: Kaj mislite?

BROŠ Kakor vam drago.

MARTA odide.

OSEMNAJSTI PRIZOR

Prejšnji brez Marte

RUDA *Dolinarju:* Vi ostanete seveda pri nas, da večer-
jate z nami ...

DOLINAR Hvala, naravnost nemogoče; na Drenovem me čaka nocoj še mnogo stvari; oprostite!

RUDA A da se prikažete kmalu zopet ... Dotlej z Bogom! — Prosim, gospod Broš ... Anica.

ANA Pridem.

RUDA odide v obednico z BROŠEM, ki pozdravi DOLINARJA.

DEVETNAJSTI PRIZOR

Ana. Dolinar

ANA Ivan ...

DOLINAR Tiho, gospodična Ana, da ne čuje vaš ženin; lahko bi bil ljubosumen. — Zakaj ne predstavljajte si, da sem prišel tu sem iz kakšnega posebnega vzroka: da bi recimo poslušal kako opravičevanje, kakšne tolažilne besede ali kaj podobnega. Ne, to bi bilo smešno. Prišel sem iz same radovednosti. Hotel sem namreč videti vaš obraz. Zdelo se mi je, da se je moral izpremeniti na vsak način. Kako bi se lagale tiste nedolžne oči, tiste otroške ustnice, ki so trepetale v poljubu, kakor roža, če se je dotaknem z roko? ... Na svoje začudenje vidim, da je to čista resnica in moj popravek je torej končan. Samo

to sem vam hotel povedati in ničesar drugega; iz nepotrebnih besed nastanejo sitnosti. — Klanjam se, gospodična Ana.

Odide na desno.

DVAJSETI PRIZOR

Ana sama

ANA Prodali so mi dušo in telo ...

Omahne na divan: O mati, moja mati, ali me ne vidiš? Vzemi me s sabo, mati, jaz sem utrujena ...

RUDA iz obednice.

ENAINDVAJSETI PRIZOR

Ana. Ruda

RUDA Ana? ...

Stopi na prag in ko ugleda Ano, obstoji s prepadenim obrazom in sklonjeno glavo: Kaj je s teboj?

ANA *hlavno:* Slabo mi je ... Pojdimo na verando, na hladen zrak ...

Zastor

DRUGO DEJANJE

Soba ista kakor v prvem dejanju

PRVI PRIZOR

Alma iz obednice, odkoder se čuje smeh, govorjenje in žvenket kozarcev. Koželj za njo

ALMA Resnično, — nevesta sedi v svoji sobi in pre-mišlja!

Gre proti desni spredaj.

KOŽELJ *iz obednice:* Alma, gospodična Alma!

ALMA Kako je, gospod Koželj?

KOŽELJ Samo trenutek, prosim, — postojte vendar! ... Povedati vam imam nekaj popolnoma resnega ...

ALMA Tedaj izlijte vašo resnobo v kratke besede.

KOŽELJ Bodite prepričani, da sem čisto razjarjen ... Dva dni že nisem dobil od vas prijaznega pogleda ... ali se ne spominjate svojih besed?

ALMA Katere besede mislite?

KOŽELJ Resnično, — tega ne morem več trpeti! Zdelo se mi je že, da sem najsrečnejši človek na svetu, — in zdaj hipoma ta čudovita ledenost ... Alma, jaz ne morem več prenašati ...

ALMA A kaj vendar pričakujete od mene?

KOŽELJ To je krasno! ... Jaz ne pričakujem drugega, kakor da mi posvetite par trenutkov; drugo pride samo ob sebi.

ALMA A! ... Kako ste to mislili?

KOŽELJ Alma!

ALMA Prosim, dragi moj, ne preblizu! ... In sploh, — zdaj nimam časa, verjemite mi ... Moram k nevesti ... Mirno, gospod Koželj ... nekdo prihaja ... Na svidenje!

Na desno spredaj.

KOŽELJ Vrag me vzemi, — zdi se mi, da sem docela izgubljen ...

DOLINAR od desne pri vhodu.

DRUGI PRIZOR

Koželj. Dolinar

DOLINAR Samí, gospod inženir?

KOŽELJ Kakor vidite. Zdaj so ljudje tako suhoparni, da hrepeni človek po samoti, kadar mu je dolgčas. — O vas so pravili, da niti ne pridete.

DOLINAR Čemu bi ne prišel? Kaže se, da bo nocoj lepa zabava. Broš praznuje svojo zaroko prav po knežje.

KOŽELJ Haha! Kakšen grenak obraz ste napravili; da bi se videli v ogledalu! ... To se pravi, reči nisem hotel ničesar posebnega ...

DOLINAR Dà ... vidite: — jaz hodim tod kakor človek, ki ve, da ima izvršiti neko imenitno delo, pa se nikakor ne more domisliti, kakšen da bi bil ta opravek.

KOŽELJ Hm.

DOLINAR Prosim, bodite tako prijazni in naštejte mi natančno in po dobrem premisleku vse zunanosti zaroke, če so vam znane.

KOŽELJ Na kakšen način to mislite? Katere zunanosti?

DOLINAR Tako: od začetka ... Broš je stopil pred očeta gospodične Ane ... ali je bilo morda narobe: Jakob Ruda je stopil pred gospoda Broša ...

KOŽELJ Ne, —kaj vendar govorite! Vršilo je čisto po navadnem redu.

DOLINAR Čudno. In meni se dozdeva, da je vse skupaj zelo nenavadno. Vznemirja me samo to, da ne vem, kje prav za prav tiči ta nenavadnost ... Da bi imel nekaj trdnega, kar bi se dalo krepko prijeti ... A tako ne morem storiti ničesar. Obsojen sem samo, da gledam in poslušam.

KOŽELJ Vi se torej jako zanimате za to zaroko.

DOLINAR Dà, moja navada je namreč, da iščem interesantnosti v neznatnih stvareh.

KOŽELJ Ahà! ... Toda če pogledam jasno to reč, zdi se tudi meni, kakor bi naletel na nekaj nerazumljivega. Nevesta ni čisto nič vesela in kljub temu se ne brani.

DOLINAR To ste zapazili? ...

KOŽELJ Ako se ne motim. Meni je naposled vseeno; jaz nimam nič pri tem.

DOLINAR Če se dobro premisli: jaz tudi ne; a rečem vam: roke me srbe. Kar se godi zdaj, se ne sme zgoditi, to je gotovo ... Jaz slutim neko nepošte-

nost; a kje bi jo zgrabil, tega na svojo žalost ne vem.

KOŽELJ Morda vam morem kakorkoli postreči —

DOLINAR Hvala; potruditi se bom moral najbrž sam.

DOBNIK od desne.

TRETJI PRIZOR

Prejšnja. Dobnik

KOŽELJ Tako razgreti, papa Dobnik?

DOBNIK Moral sem osebno dol na Drenovo ... kakšna pot, kakšna grozovita pot! Razblinim se, — gotovo! ... Ah! ... Alma je pozabila doma svojo pahljačo ...

KOŽELJ In vi siromak ste morali ponjo?

DOBNIK Kaj se je dalo storiti? Poslala me je ... Jaz mislim, da ga ni človeka, ki bi se toliko trudil za nocojšnjo veselico, kakor moja malenkost. Vse sloni na mojih ramah.

KOŽELJ Kje pa se pozna to vaše delovanje?

DOBNIK To je ravno. Ne pozna se drugod, kakor na mojem potnem obrazu.

KOŽELJ Tolažite se: navdušenje za dobro stvar ne škoduje nikoli.

DOBNIK Za dobro stvar! — Broš, ta lopov ...!

KOŽELJ Čemu ste se tako razjarili nanj?

DOBNIK Vsak pošten človek se mora zgražati nad njim ... No, pogledjte, — pogledjte prosim! ... Tak obraz, — vljuden, odkrit; mislite si, da ni zlega v tej duši. In vendar je lopov!

DOLINAR To so trde besede.

DOBNIK Res je, — in meni je žal, da mi prihajajo na jezik. Ali govoriti se ne da drugače. Jaz nimam tiste spretnosti, da bi olepšaval resnico ... In tudi to jako obžalujem. Dandanašnji je mnogo ljudi, ki žive takorekoč samo od olepšavanja resnice; vzemite v roko časnik: — olepšavanje resnice. To je zelo kratkočasno.

DOLINAR *vedno nemirnejši*: Gotovo, zelo kratkočasno je. A povedati ste hoteli nekaj o Brošu?

DOBNIK To je spadalo k stvari. Zakaj vse kar govore o njem, ni drugega kakor olepšavanje resnice. Zdaj sede tam notri: gospod župan, gospod davkar, gospod učitelj in tako dalje. Vsi so trdno prepričani, da je Broš najplemenitejši človek na svetu, da je storil iz same plemenitosti, kar je storil.

DOLINAR In vam se to ne zdi?

DOBNIK Nikakor ne, oprostite! Kadar govore o posebni plemenitosti kakega človeka, — takoj izgubim zaupanje vanj ... Nocoj bo deklamoval Justin velik govor Brošu na čast; povedal mi ga je že od prve do zadnje besede — —

KOŽELJ Vam tudi? Jaz sem ga moral poslušati pred dobro uro. Prijel me je na cesti.

DOBNIK No, — in tu proslavlja tega zanikrneža z visokoletječimi besedami kot nekakega rešitelja ...

DOLINAR In to bo govoril vpričo Rude?

DOBNIK Gotovo. Ruda je človek, ki se ne briga za take stvari; ozmerjate ga lahko pred vsem svetom in ne bo vas vrgel čez prag; premišljeval bo kvečjemu o vzrokih in nagibih vašega zmerjanja ... Tako stavim, da je on sam prvi zapazil Broševo sleparstvo in kakor se vidi, ne gane niti s prstom.

DOLINAR Razložite, prosim: — o kakšnem sleparstvu govorite?

DOBNIK To je vendar na dlani ... Združilo se je več umazanih razlogov v eno samo umazanost. Jaz ne vem, ali se je bil zagledal prej v Rudovo posestvo, ali v njegovo hčer ... Recimo, da se je vršila stvar takole: spoznal je, kakšno vrednost

ima to posestvo posebno zdaj, ko dobimo železnico ...

KOŽELJ Jaz sem čul, da misli kopati premog.

DOBNIK Dà, govore tudi o premogu; zakladi leže prav tako lahko pod našimi nogami, kakor kje drugod. Toda denimo to na stran in pomislimo samo na tovarno, na gozde in žage ... To bi se moralo prodati — škoda, ne? Prišlo bi lahko v roke ljudem, ki bi bili ravno tako nemarni gospodarji, kot je Ruda. Nò, — Ruda bo plačal svoje dolgove z Broševim denarjem — in Broš ostane gospodar. Žrtvoval ni ničesar in vrh tega — fej! To me je razjarilo.

DOLINAR Kaj vas je razjarilo?

DOBNIK Kakor sem rekel: ali se je zagledal prej v Rudovo posestvo ali v njegovo hčer. Zagledal se je v oboje. In takega otroka vržejo v roke temu pohotnemu lopovu.

KOŽELJ Lopovstvo to ravno ni; malo prehladno je in preveč vsakdanje.

DOBNIK Dà, jaz imam na svojo nesrečo o vsaki stvari svoje posebne nazore; tako tudi o lopovstvu.

DOLINAR *gre vznemirjen preko sobe:* Za Boga, ne, to se ne bo zgodilo.

BROŠ iz obednice.

ČETRTE PRIZOR

Prejšnji. Broš

BROŠ Kje je Ruda, — in Ana? Zdi se mi, kakor bi se skrivali moji dragi ... Ah, naš umetnik, Bog vas sprimi ...

DOLINAR Dober dan, gospod Broš.

BROŠ Ali vidite, — zdaj je tukaj zmerom dovolj gostov! Zdaj se šele pričenja življenje, — prej je bilo tod okoli vse tiho, kakor v zakletem gradu. Naredili smo, kolikor se je dalo ... Kaj pravite?

DOLINAR Resnično, glasneje je zdaj tukaj.

BROŠ In nocoj! — To je lepo, da ste se odzvali našemu povabilu; vsa drenovska elita bo na večer tam doli na vrtu; ples, godba, petje, govorance ...

DOLINAR To ima gotovo nekak poseben pomen ...

BROŠ Gotovo; to se razume. Jako lep pomen ... razložil ga bo učitelj Justin; ne dá se povedati tako v kratkih besedah. A recimo, da praznujemo prepород življenja, razumete?

DOLINAR Nekoliko.

DOBNIK Prepород življenja, — jako lepo izraženo.

- BROŠ** Kajneda? To niso ravno moje besede; tako ne kako se je izrazil Justin. A to je vseeno.
- DOBNIK** Priznati je treba, da si pridobivate velikih zaslug za naše družabno življenje.
- BROŠ** Ne bodite tako laskavi: zakaj, kdo vé, če ne izvirajo te zasluge iz same sebičnosti.
- DOBNIK** Tudi to bi ne bilo ničesar slabega: vsak človek je sebičen, — to je naravno.
- KOŽELJ** Po Drenovem pripovedujejo, da snujete veliko podjetje.
- BROŠ** La la; same govorice; zdaj se še ne ve ničesar.
- DOBNIK** Vsekakor, gospod Broš, — od vas se dá pričakovati zmerom kaj imenitnega.
- BROŠ** Mislite?
- DOBNIK** Gotovo; nekatere ljudi si moramo predstavljati samo v zvezi z velikimi dejanji.
- DOLINAR** In z nenavadno srečo.
- BROŠ** Dà, to je resnica; čutim se popolnoma srečnega ... A to me nekako moti, da niso vsi obrazi tako veseli ... Gospod Ruda — *tišje* — prosim, odkritosrčno, — kakšen se vam zdi moj tast?
- KOŽELJ** Kako?
- DOBNIK** Pošten človek je.

- BROŠ** Dà, dà, gotovo; o tem tudi govoril nisem ...
- DOBNIK** Treba je bilo opomniti, če uvažujemo, da niso vsi ljudje pošteni ...
- BROŠ** Nò, meni se nekako dozdeva, kakor da so ga nesreče malo preveč potrle; časih si naravnost domišljam, da se je dotaknilo njegovega razuma ... to seveda so nespametne misli ...
- DOBNIK** Imate prav; zelo nespametne so, resnično!
- BROŠ** O tem sem prepričan tudi sam ... A glejte, kako hodi in kako govori, — priznavam, da sem jako vznemirjen ... Zato vas prosim, kakor sem prosil druge svoje goste; bodite mu — tako nekako uslužni, ... hočem reči, — zanimajte se zanj ... razumete? ... da se razvedri ... Zakaj to mi je neprijetno, kakor si lahko mislite ... neprijetno je najbrž tudi vam drugim ...
- DOLINAR** In gospodična Ana ...
- BROŠ** Ah njo ... he he ... njo hočem razvedriti sam ...
Gre proti durim v ozadju na levi in potrka: Gospod Ruda!
Odpre.
Gospod Ruda, tako sami?
- RUDA** *znatraj:* Kaj je posebnega? Pridem takoj ...
Pride na prag.

PETI PRIZOR

Prejšnji. Ruda

- RUDA** Kje me potrebujete?
- BROŠ** Ali gospod Ruda, vaš obraz je tako temán.
- RUDA** To nič ne dé; časih mi zlezejo obrvi navzdol. Pregledaval sem račune.
- BROŠ** Čemu je tega treba? Prosim, prepustite to stvar meni.
- RUDA** Tudi to?
- BROŠ** Gotovo vam je neprijetno; zakaj se torej mučiti?
- RUDA** Mene zabavajo števike in vas zabava kaj drugega ... Prijatelji, ali ne plešete?
- DOBNIK** Ne še; to pride zvečer.
- BROŠ** Prosim vas, dragi gospod Ruda, razvedrite se. Jaz resnično ne razumem, zakaj ste se nam tako odtegnili ... Naši gosti vas pogrešajo in jaz sem v zadregi, kako bi vas izgovarjal ...
- RUDA** Torej pojdímo k njim ... A predno zaplešemo, bi govoril rad s svojo sestro ... In kje je Ana?
- BROŠ** Takoj jo pozovemo.

Gre k durim na desni in potrka.

ALMA *pri vratih:* Prideva precej, da napravi Ana toaletno.

RUDA Ubogajmo tedaj in pojdimo.

Proti ozadju.

JUSTIN od desne.

KOŽELJ in DOBNIK se posmehneta Dolinarju, ko vstopi Justin.

ŠESTI PRIZOR

Dolinar in Justin — ko odidejo ostali

JUSTIN *dolg, suh človek v kratkem površniku:* Gospod Dolinar ... oprostite, gospoda ... gospod Dolinar, govoril bi z vami par besed na samem.

DOLINAR Izvolite.

BROŠ, RUDA, KOŽELJ in DOBNIK odidejo.

V obednici postane tiho.

JUSTIN Stvar je namreč taka. Vi ste umetnik, — svetovno izobražen mož, — torej mi je mnogo ležeče na vašem svetu ... Kakor vam je znano, praznujemo nocoj tu na vrtu izvanredno svečanost in ob tej priliki sem prevzel nalogo, da izpregovorim par besed.

DOLINAR Na čast prireditelju.

JUSTIN Uganili ste ... to me grozno veseli. Kakor si lahko predstavljate, smatram kot svojo sveto dolžnost, da izvršim prevzeto nalogo častno in spodobno ... Ali bi vas ne vznemirjalo, da bi nekoliko pregledali moj govor in izrekli o njem svojo odkrito in objektivno sodbo ter obenem opomnili kako malenkost o naglasih, gestikulacijah in tako dalje?

DOLINAR Z veseljem, gospod učitelj; prosim, kar pričnite.

JUSTIN Tu sem bil napisal površno ves govor in zaznamoval tu pa tam mimogrede kakšno posebno važno kretnjo ...

V zame iz žepa papirje in jih da Dolinarju.

DOLINAR Ali mislite, da so kretnje potrebne?

JUSTIN A gotovo!

DOLINAR No, — dà! ... In naslov, — ali se vam ne zdi nekoliko predolg?

Čita: »Slavna gospoda! Velecenjeni prijatelji! Ljubeznive dame! Častilci in častilke čistega veselja in proste narave!« —

JUSTIN Jaz mislim, da ni ravno predolg.

DOLINAR Torej poglejmo dalje. Pokrajino slikate jako lepo, s pesniškim vzletom.

JUSTIN Trudil sem se, da sem dobil primernih izrazov ...

DOLINAR Oprostite, a ta odstavek se mi zdi nekoliko prisiljen ... Kaj mislite s tem novim svetom, ki je prišel glasno in nenadno, s harfo in cimbalom in razpetimi prapori v ta pozabljeni kraj, da izžene bolno melanholijo, ki se umika z bledim obrazom in stisnjenimi ustnicami? ...

JUSTIN Razlagati vam ne morem drugače ...

DOLINAR Hm! ...

Čita: »Preporod življenja« ... ali se niste nekoč zapleli v temne pojme?

JUSTIN Dà, ... a to je treba, da se bolj čuti nego razume.

DOLINAR Ah ... tako! ...

Nenadno in vznurjen: A tu ... kaj je to? Kaj hočete reči s tem?

JUSTIN Prosim?

DOLINAR Za Boga ... človek, — tu pišete grozovite stvari! In Ruda bo poslušal vaš govor?

JUSTIN *vzame papir:* Zakaj bi tega ne poslušal? Zavrnil sem obrekovanja in on vé, da je nedolžen. Čita se dobro ... Zarad kontrasta med lažjo in med resnico ...

DOLINAR Ali ste prepričani, da je to laž? ...

JUSTIN O tem vendar ne moremo dvomiti.

DOLINAR *hladno*: Zakaj bi ne dvomili? Dokazali niste nasprotnega. A kljub temu ste preveč odkritosrčni. Dajte, da občudujem še enkrat ... ta lepi kontrast med lažjo in med resnico ...

S papirjem v roki: Čuli ste torej govorico, »da je Broševa nevesta nedolžna žrtev, katero je zahteval ta čudoviti preporod« ... Dalje pravite, da so primerjali Rudo z Jeftejem, ki je daroval svojo hčer blagru domovine ...

JUSTIN To je vendar poetično.

DOLINAR Izrazili ste se namreč poetično; stvar sama na sebi je zelo prozaična. Zakaj niste povedali naravnost, da je prodal svojo hčer?

JUSTIN A to ni resnica, kakor sem pojasnil malo pozneje.

DOLINAR Vzemite torej svoj govor in pojdite ... Dà, zahtevali ste mojo sodbo: — častitam vam, gospod učitelj; če boste govorili to reč, vzbudili boste veliko senzacijo.

JUSTIN Ah! — Resnično?

DOLINAR Bodite preverjeni.

Gre proti obednici.

ALMA in ANA iz sobe na desni.

SEDMI PRIZOR

Prejšnja. Alma. Ana

JUSTIN Klanjam se, milostivi!

ALMA Dober dan, gospod učitelj. Ali že znate svojo govoranco?

JUSTIN Gotovo; ako izvolite, gospodična Dobnikova ...

DOLINAR Jaz mislim, gospod Justin, da bi počakali do večera.

JUSTIN To se razume. Gospodična Alma, — moj govor mora ostati skrivnost, kakor tudi bi vam rad postregel z nekaterimi odstavki ...

ANA *Dolinarju:* Vi ste prišli na nocojšnjo veselico?

DOLINAR Na veselico nisem prišel, gospodična Ana.

ALMA Kako? Vaše besede so nekako skrivnostne.

DOLINAR Dà; verjemite mi, moja glava je polna skrivnosti in rad bi se jih iznebil. Gospodična Ana, hotel sem vas nečesa prositi, a zdaj še ni čas.

ANA Tedaj odložite.

DOLINAR se pokloni ter odide z JUSTINOM v obednico.

OSMI PRIZOR

Ana. Alma

ALMA Obljubila si mi, da boš vesela; tej obleki se ne podá resen obraz.

ANA *brez nasmeha:* Ali se nisem nasmehljala?

ALMA Dà, tako se smehljajo mrličiči. Tvoj ženin ne bo imel vzroka, da bi se radoval nad teboj. In kaj si bodo mislili ljudje, če te vidiijo tako? Pozna se ti na obrazu, da si jokala.

ANA Ah, to ni lepo. Čemu bi jokala? ...

ALMA Gotovo, tega tudi jaz ne razumem ... Ali si opazila, s kakšnimi očmi te je pogledal Dolinar?

ANA Če je potrebno, pojdiva torej k ljudem ... Ali je med muzikanti tudi kdo, ki igra na violino? ...

ALMA Gotovo.

ANA Časih sem stala ponoči na balkonu in tam daleč nekje je igral nekdo na violino. Niti danes ne vem, kdo je bil. Igral je samo žalostne pesmi.

ALMA Kaj ti prihaja na pamet.

Marta od desne.

MARTA Jakob?

ALMA Gospoda Rude ni tukaj.

Marta odide.

ANA Zdaj torej lahko odideva; ali ni moj obraz že sposoben za družbo?

ALMA Res, v oči je prišlo nekoliko ognja.

ANA Glej tedaj! Moj obraz je dolgočasen samo v moji sobi; tam je namreč umrla moja mati. Pojdiva tod.

Odideta na desno.

Odmor

RUDA iz obednice.

DEVETI PRIZOR

Ruda

RUDA *gre po sobi, potem sede v ozadje:* Med vsemi temi ljudmi ni niti enega, ki bi mi odtegnil svojo roko; smehljajo se mi in priklanjajo. Ali so njihove duše prav tako blatne kakor je moja ali pa imajo meglo pred očmi. Zakaj zdi se mi, da se mi pozna hudodelstvo na obrazu ... Če bi bil žejen, prepričan sem, da bi prodal svojo hčer

za kozarec vina ... Navaden umor se da opravičiti. Spominjam se, da je sedel nekdaž na zatožni klopi očiten hudodelec. Ubil je svojo mater in tisoč jasnih dokazov je pričalo proti njemu. In vendar so ga oprostili. Zagovornik je preveril sodnike, da oni strašni greh ni bil drugega, kakor posledica hipne blaznosti. Jaz ne morem trditi, da bi bil blazen. Moj razum je celo jasnejši nego razum drugih ljudi. Jaz sem v stanu, da seciram dejanje samo hladno in natančno, medtem ko ga izvršujem. Drugi ljudje greše v nezvesti, in kadar pride njihova duša v ravnovesje, ne vé o grehu ničesar. Jaz sem grešil s hladnim razumom, — neprestano; vsak dih mojih prsi je bil greh. — Recimo, da bi bil sovražil svojo ženo, dalo bi se razumeti, da sem jo ubijal polagoma in premišljeno deset dolgih let.

Vstane.

O Bog, kako je bled njen obraz; odpri svoje oči, Marija; glej, jaz sem prišel k tebi; moja duša je izgubljena ...

Kratek odmor

MARTA iz obednice.

DESETI PRIZOR

Ruda. Marta

MARTA Ti si naročil, da bi govoril rad z mano?

RUDA Dà, Marta. Povem ti to-le in ubogaj me: pospravi urno svoje stvari in pojdi odtod. Naša boš kakšen posel, — kjerkoli ... Prosim te, stori to.

MARTA Kaj je s teboj Jakob?

RUDA Ne skrbi zame. V teh časih bi te ne imel rad poleg sebe. Nihče ne more vedeti, kaj se lahko zgodi.

MARTA A Jakob, — zdaj je vendar vse rešeno?

RUDA Nasprotno: jaz vidim, da je vse izgubljeno. Sestra, bodi odkritosrčna: ali me resnično ljubiš?

MARTA Čemu vprašuješ to?

RUDA Ne; ljudje ljubijo tudi največje lopove. A reci: če si imela poleg ljubezni kdaj nekoliko spoštovanja do mene: ali se ni to omajalo? ... Ne?

MARTA Ti si ves iz sebe; umiri se.

RUDA Pomisli, kaj sem hotel rešiti in kako sem rešil. Pomisli dobro. Živel sem veselo po svetu, uni-

čil s tem življenjem svojo ženo in zapravlil svoj dom. Razumeš?

MARTA Zakaj misliš na te stvari? To je minilo.

RUDA *mirno:* Moj dom me ni hotel več poznati; pričel se je rušiti nad mano ... A jaz sem se hotel boriti z njim ... o jaz se nisem vdal tako hitro. In kaj sem napravil, kaj misliš, Marta? Prodal sem svojo hčer.

MARTA Za Boga, — Jakob!

RUDA In kako sem to mojstrsko napravil! Broš je prišel k meni: »Gospod Ruda, jaz ljubim vašo hčer ...« V tistem hipu mi je bila jasna vsa stvar ... Ali jaz, — jaz sem pameten človek! Vse skupaj se je videlo tako nedolžno. vsakdanje in brez vsakega madeža! Zakaj bi se branil? ... Ana je zadovoljna, Ana je srečna, čemu je treba, da bi ji gledal ravno v obraz?!

MARTA Jakob, — kakšne reči si domišljaš? Vse je vendar tako jasno. Ana ne bo pogrešala ničesar; nikjer bi ne imela lepšega življenja ...

RUDA Dà, dà, dà. To so take besede. Čemu so potrebne, to veš tako dobro kakor jaz ... Prosim te torej, Marta, odpravi se na pot. Kolikor mogoče hitro; najboljši ta trenutek ... Jaz slutim, da bo kmalu vse pri kraju. Kar sem storil, me

grize v srcu, in vendar nimam toliko moči, da bi stopil za korak nazaj ... Ti me ljubiš, a jaz ne maram poleg sebe nikogar, ki me ljubi. Odpravi se torej.

MARTA Mene je strah, Jakob, — ti govoriš blazno.

RUDA Zato hiti stran od mene.

BROŠ in ANA iz obednice.

ENAJSTI PRIZOR

Prejšnja. Broš. Ana

BROŠ Gospod Ruda, župan je doli. Vzprejmite ga vljudno, prosim vas.

Bližje, zaupno in smehljaje: To je važen faktor ... vplivna beseda in denar! Potrebovali ga bomo pri svojih podjetjih; zato ga privijmo k sebi: on je zaupen človek in velik bedak.

RUDA Mislite?

MARTA Kaj iščeš, Ana?

ANA Gitaro; Alma bo pela na vrtu; tako žele gospodje.

Odide na desno spredaj.

RUDA Ubogaj, Marta, kar sem ti rekel.

RUDA in BROŠ odideta.

DVANAJSTI PRIZOR

Ana. Marta

MARTA *sama:* Dobro bi bilo, da pošljem po zdravnika ... Zdaj, ko je vse v najlepšem redu, prihajajo mu take misli ...

Gre proti durim k obednici in postoji, ko se vrne Ana.

ANA pride iz sobe z gitaro, sede na desni spredaj, dotakne se par strun, nato se nasloni na mizo in zakrije obraz z rokami.

MARTA Ana!

ANA *po kratkem odmoru:* Tetka Marta, jaz tega ne morem storiti.

MARTA Kaj te žalosti, Anica?

ANA Glejte, prišel je dvakrat k meni, da bi govoril ... videla sem ga dobro, četudi mu nisem gledala v obraz, in bil je zmerom bolj bled ...

MARTA Kdo je bil to?

ANA Vse polno ljudi je tam doli in vendar se mi je zdelo, da sva bila sama, — jaz in Ivan ... Tetka, zakaj ne govorite nikdar več o njem? Ali se ne spominjate, kako ste mi pravili časih pozno v

noč, kakšna bo najina poroka? In zdaj se je vrnil ...

MARTA Poslušaj, Ana —

ANA Ne, — ne! Jaz nečem slišati ničesar; jaz vem vse tiste besede o svoji dolžnosti. A težko mi je, tetka Marta ... jaz sem tako sama. Vsi ste se odvrnili od mene, kakor da sem vam storila kaj žalega. Kaj sem vam storila? ... Kadar me kdo pogleda, izpremeni svoj obraz in smehlja se tako zoprno ...

MARTA A dušica, to se ti samo zdi ...

ANA Oh, jaz vidim dobro ... In glejte, naposled je stopil k naši mizi: »Kako vam je nocoj, gospodična Ana?« Roka se mu je tresla, ko je vzdignil kozarec. »Vidite,« je dejal, »jaz pijem že ves večer, da malo vznemirim svojo leno kri. Naučiti se imam še imenitnejši govor, nego Justin in govoriti ga moram to uro ...« Sklonil se je nižje, da bi povedal nekaj drugega, a nato je umolknil in odšel. Srečala sem ga na stopnicah ... Ah, meni je težko pri srcu ...

MARTA Pomisli, Anica —

ANA Molčala bom, tetka Marta. Vi pravite: »Pomisli« — »to je potrebno« — »to je tvoja dolžnost« —in jaz vam ne morem odgovoriti.

MARTA Ti nimaš dolžnosti; delaj po svoji volji, Ana. Zdaj je še zmerom čas; odreci Brošu svojo roko, — nihče ti ne bo branil. Kaj pride potem — na to ti ni treba misliti ... In tudi boljše bi bilo. Vedeli bi, pri čem da smo in razšli bi se po svetu ... Resnično, — boljše bi bilo, kakor da je tako ... Jaz se bojim za svojega brata.

ANA Kaj je očetu?

MARTA Ti ne vidiš ničesar; ti misliš samo nase ... A jaz sem hotela poslati po zdravnika ... Ti si ga pripravila tako daleč s svojim vedenjem; on misli, da si nesrečna ...

ANA Moj oče misli, da sem nesrečna? Zakaj ne govori več prijazno z menoj? Kadar pridem k njemu, se obrne od mene.

MARTA Ti boš umorila svojega očeta.

ANA *vstane, tiho po kratkem odmoru:* Tega niste hoteli reči.

MARTA Ti si domišljaš, da si nesrečna in kažeš to s svojim obrazom vsakemu, kdor te pogleda. Koliko trpi vsled tega tvoj oče, tega ne vidiš ... Ti nečeš videti ničesar ...

ANA Jaz se ne branim; storila bom, kar zahtevate.

MARTA Predstavljala sem si tako lepo; naš dom je rešen; pričelo se bo veselo življenje. Imeli bomo goste, vozili se bomo na Drenovo ... In pozimi v mesto, v gledišče in na plese ... Oh, — ne bilo bi me sram drugih ljudi; doslej sem hodila v staromodnih, obnošenih oblekah; zdelo se mi je, da gleda ves svet za mano ... posebno tista zoprna notarka ... In glej, vse bi se izpremenilo; — a ti nečeš misliti; jaz ne vem, kaj je s teboj ... Ali je uboštvo tako prijetno? In naposled, kakšna bi bila tvoja prihodnost!

ANA Jaz vem to, — dà, jaz vem vse to. Ne govorite, prosim vas ...

MARTA Ti misliš na Dolinarja ... On je lep človek, gotovo! ... Toda dovoli mi samo besedo: — kaj pričakuješ od njega? Taki ljudje, kakršen je on, so lahkomišelní in gledajo samo na zabavo. Kakor je delal najbrž z drugimi, tako bi napravil s teboj. Kratkočasil bi se, dokler bi mu ugažala, in potem bi te mirno odslovil. Tako delajo. In on je vrh tega umetnik ... Da bi imela denar, bi bilo morda drugače. Ne misli nanj.

ANA In to ste mi povedali tako hladno? Kakor je delal z drugimi, tako bi napravil z mano. — Oh, tetka Marta, — jaz sem vesela, neizmerno

vesela! ... Resnično, čemu bi žalovala? ... Kakšna lepa prihodnost je pred mano? Moderne obleke, poseti na Drenovem in gledišče in ples ... Oh! ...

MARTA Ti se norčuješ, Anica ... a delaj svobodno; ne misli na svojega očeta ...

ANA Ne, ne norčujem se, gotovo ne! In jaz mislim tudi na očeta ... Živeli bomo zelo lepo: vi, tetka Marta, moj oče, in jaz, — vsi, kolikor nas je. Dom je rešen in naši vozovi in naše obleke; vse je rešeno. In zato bomo nocoj peli in plesali ... Da, tako je; on se samo kratkočasi, kakor se je kratkočasil z drugimi. — Ali mislite, tetka Marta, da vam to verjamem?

MARTA Anica, ti si razburjena.

ANA Od same radosti, tetka Marta. Moj ženin me bo lahko vesel, kaj pravite? Lahko me boste veseli, — vsi vi blagi ljudje. Izpremenila bom svoj obraz tako popolnoma, kakor da bi ne bila jokala še nikdar v svojem življenju; verjemite mi!

ALMA iz obednice.

TRINAJSTI PRIZOR

Prejšnji. Alma

ALMA Ana, kod hodiš tako dolgo?

ANA Odpočila sem se nekoliko, — zakaj zdaj se prične kmalu ples tam doli, ne?

ALMA Ti si vesela, kakor se vidi.

ANA In kako! ... Katere pesmi boš pela, Alma? ... Moj glas je postal zadnje čase raskav in trd, ne vem zakaj ... A poskusimo ... Povej mi kakšno zelo veselo pesem ... na priliko —

melanholično in počasi poje: »Žaluj, žaluj, srcé močnó ...«

ALMA Ana, meni se zdi, da tvoja radost ni naravna.

ANA Ali dušica, — kaj pa je na svetu naravno! ... Ta pesem ti torej ne ugaja? Katero drugo ...

poje:

»Ko pridem jaz k tebi ponoč',
na okno potrkam gredoč —«

Kaj misliš?

MARTA Ali Ana!

ANA Oprostite, tetka Marta, ta je malo razposajena. A kadar je človek tako dobre volje, ne gleda na

take stvari. Nocoj bomo čuli še veliko podobnega.

RUDA in DOLINAR iz obednice.

ŠTIRINAJSTI PRIZOR

Prejšnji. Ruda. Dolinar

RUDA *gre v ozadje proti desni in odpre vrata svoje sobe:*
V moji sobi je temno in drugod nisva sama.

Marti, Almi in Ani: Ali se ne odpravljate mor-da na vrt?

ANA Takoj.

ANA, MARTA in ALMA odidejo skozi obednico.

Kratek odmor

PETNAJSTI PRIZOR

Ruda. Dolinar

RUDA *gre proti levi, obstane ob oknu, obrnjen od Dolinarja; obrne se nenadno k Dolinarju; skoraj osor-no:* Torej govorite.

DOLINAR Težko mi je, gospod Ruda. Ko sem stopil preko vašega praga, je leglo nekaj nepoštenega na mojo dušo; zrak v vaših sobah ni čist. Tako se

je zgodilo, da je padlo nekaj blata celo na mojo ljubezen. Ali jaz se ne čutim sposobnega in ne poklicanega, da bi ravnal boljše od drugih. In zdaj tudi ni časa, da bi premišljeval, če iščem koristi s e b i ali če mi je na srcu blagor — koga drugega.

RUDA Kaj zahtevate od mene? Jaz sem zadnje dni tako plah in nemočen, da bi me pokoril dveleten otrok.

DOLINAR Pokličite Broša ter mu razodenite, da je bila vsa kupčija prenačljena in da naj se vljudno poslovi ter gre.

RUDA Čemu to? Kaj bi se vsled tega izpremenilo? Greh se ne da izbrisati.

DOLINAR Kaj se da storiti, to čutite sami; vidi se vam na obrazu ... Tedaj storite hitro ... Kar dihate zdaj, to ni življenje, — tukaj ni zraka za življenje. Jaz bi oblekel zakrpano suknjo ter si pripravil popotno palico.

RUDA *po kratkem odmoru, glasno in iskreno:* Dajte mi roko ... Želel sem si že davno poštenega človeka; treba je bilo ene same besede iz poštenih ust in vse bi bilo pri kraju ...

S spremenjenim glasom.

Ali meni je mraz, jaz sem se bal te poštene besede ... Zdaj je torej dovršeno to življenje? — Ničesar ni več pred mano. Pred mano je noč ... Dà, — kakšno je bilo to življenje? ... Ali je vredno, da se ozrem za njim z enim samim pogledom? ... Trpljenja, ne, trpljenja ni bilo nikakega; trpeli so drugi namesto mene; jaz sem jim nalival čaše s pelinom ... Krasota mojih dni je bila strašna; tisti dnevi hodijo zdaj krog mene kakor mrliči, — s širokim smehom in temnimi očmi ... Vi torej zahtevate, da pokličem Broša? Pokličimo ga ... A verjemite mi, — čudno mi je pri srcu. Ali nisem bil doslej pošten človek med poštenimi ljudmi? Nikogar ni bilo, da bi mi pljunil v obraz kakor sem zaslužil ... Toda vrzimo to masko od sebe; to ni tako težko, — in glejte, — strah me je bilo! Zdaj se mi zdi tako vsakdanje in malenkostno ...

MARTA iz obednice.

ŠESTNAJSTI PRIZOR

Prejšnja. Marta

RUDA Stopi bliže, Marta. Ti si me iskala? Kje je Ana? In Broš? Pokliči ju gor; pokliči vse ... Ne, — ostani.

Odpre okno.

Gospod Broš! Gospoda, pridite za trenutek gor! Zdi se mi, da so muzikanti že tukaj! — Ti boš videla, Marta — Glej, meni je tako lahko, kakor še nikdar prej. Uredil bom svoje stvari; vse se bo končalo, kakor je treba. Sklenil bom svoj račun, kaj bo potem, to ni naša stvar ... Marta, pozdravi gospoda Dolinarja, — on je moj najboljši prijatelj; pokazal mi je ravno pot ... To je vse tako jasno, — čemu je bilo treba premišljevati ... ?

BROŠ, DOBNIK in KOŽELJ skozi obednico.

SEDEMNAJSTI PRIZOR

*Broš, Dobnik, Koželj, Alma, Ana
in drugi pozneje*

RUDA Bog vas sprimi!

BROŠ Kaj želite, gospod Ruda?

RUDA Zdaj me vidite pred sabo, — brez hinavstva na obrazu.

ANA in ALMA, za njima nekateri drugi gostje, ki ostanejo deloma med durmi.

RUDA Očitam vam, da niste bili odkritosrčni z mano. Zakaj ste govorili z mano ljubeznivo in s spoštovanjem, zakaj se niste sramovali, da bi dihali isti zrak kakor jaz? ... Zdaj vas ostavljam, dragi moji in zato želim, da bi bil račun med nami jasen. Jaz nimam doma in ne prijateljev; kdor me je ljubil, tega sem uničil s svojo nepoštenostjo. Tako sem pogubil svojo ženo, za pravil svoj dom in prodal svojo hčer ... Kakšni bodo moji zadnji dnevi, to je v božjih rokah; zunaj prihaja noč in jaz si želim noči ... Ne pomilujte me, dragi moji in prosim vas, tudi ne preklinjajte me ... Ne preklinjaj me, Ana, da sem grešil brez srca nad teboj. Dati ti ne morem ničesar, da bi ti vrnil desetino tega, kar sem ti vzel. Moja ljubezen, tako oblatena in onečastena, bi ti bila na poti in naj bo tvoja prihodnost kakršnakoli. Boljše ti bo povsod drugod, kakor ti je bilo poleg mene. Ne spominjaj se name ... In vsi vi drugi, — morda se srečamo še kdaj. Gospod Broš, — morda pri-

dem slučajno na vaš prag, da vas poprosim kozarec vina in kos kruha ...

MARTA Za božjo voljo, — ali ne vidite, da je blazen? ...

ANA Kaj vam je oče, — umirite se ... Oče! —

BROŠ *gostom:* Prosim vas, odstranite se; tu je treba predvsem pokoja ...

Nekateri odhajajo.

Gospod Ruda, ali bi ne bilo dobro, da se malo odpočijete?

DOLINAR Kaj je to — za Boga?! — Kdo je blazen?

RUDA Nič ni posebnega, gospod Dolinar. Zdaj ste čuli, — greh se ne da izbrisati.

ANA Oče, — vzdramite se! ... Kaj delate? ...

DOLINAR Gospodična Ana — ali ga ne razumete?!

MARTA Pustite jo zdaj, pustite jo pri miru; vi ste tisti, ki je kriv vsega tega ...

BROŠ Predvsem je treba pokoja.

Stopi par korakov h Koželju.

Ali bi ne bili tako prijazni, da bi pohiteli po doktorja? Prosim!

KOŽELJ odide.

BROŠ Gospod Ruda, prosim vas; izvolite v svojo sobo; lezite malo! —

DOBNIK Zdaj imate, gospod Dolinar, — kaj ste na pravili? Takega efekta pač niste pričakovali?

BROŠ In tam doli recite, — naj bodo malo bolj tiho ...

RUDA, BROŠ, MARTA in ANA odidejo v desno sobo v ozadju.

DOBNIK in DRUGI v obednico.

DOLINAR stoji okamenel.

Zastor

TRETJE DEJANJE

Soba kakor prej

PRVI PRIZOR

Dolarar, Dobnik, Koželj pri igralni mizi

DOBNIK Broš je vedel na vsak način, zakaj ga je napravil blaznega. In kakšen obraz ima ta lopov! Človek bi se naposled sprijaznil z njim, da bi ne izgledal tako golobje poleg vse svoje ničvrednosti.

KOŽELJ Sprijaznili bi se z njim? Lepi nazori!

DOLINAR Nocoj pije veliko; vest ga šegače v grlu ... Ali slišite Rudo?

Stopi k oknu: Na vrtu poje.

DOBNIK Lepo je bilo od Broša vsekakor, da ni odpovedal veselice.

KOŽELJ Čudno, da je pustil Rudo iz sobe.

DOLINAR Zakaj ne? ... Ta hrupna veselost ni drugega kot dokaz blaznosti. Kaj ne vidite, kako se mu smeje v obraz?

DOBNIK Ruda naj bi končal celo stvar čisto enostavno. Spodil naj bi ga odtod. Tako bi bilo vse v redu.

Justinu: Kako je, gospod govornik?

JUSTIN od ozadja.

DRUGI PRIZOR

Prejšnji. Justin

JUSTIN Hvala. Počutim se nenavadno dobro.

DOBNIK S svojim govorom ste se odrezali. Škoda, da ga nihče poslušal ni.

JUSTIN Res, občinstvo je bilo nekoliko raztreseno. A to ni govoru prav nič škodovalo.

DOBNIK Bravo! Kakor se vidi, ste jako samozavestni. A kaj ste mislili s tistim »novim življenjem, ki prihaja v ta zapuščeni grad z razvitimi prapori ...« —kako ste se prav za prav izrazili?

JUSTIN Eh ... oprostite; zdi se mi, da sem se nekoliko zmotil. Na teh obrazih ni ravno mnogo tistega jasnega veselja —

DOLINAR Ruda se dovolj veselo poslavlja.

JUSTIN Vi mislite, da daje slovo svojemu mirnemu, samostanskemu življenju —

DOLINAR Ne, tako ravno ne mislim ...

Vstane izza mize: Oprostite, meni se ne dá igrati. Zelo nerodno mi je pri srcu.

DOBNIK Kaj imate na vesti?

DOLINAR Zdi se mi, da nekaj težkega. Če bi vam rekel v suhoparnih besedah kar mislim, bi se slišalo prestrašno. Ali pogledjte mi v oči.

DOBNIK *po kratkem odmoru:* Vi ga nimate na vesti. To se mora zgoditi.

DOLINAR Mora? Vi niste človek.

DOBNIK Celo jako pošten. Vi ste vznemirjeni ter se čutite nesrečnega, a mislite isto kakor jaz, ki se čutim srečnega. To se mora zgoditi. Ko bi bil na njegovem mestu recimo jaz, bi bila stvar vsa drugačna; jaz sem namreč potreben na svetu, medtem ko nima on tu čisto nobenega opravka. Če ne pojde danes, pojde jutri ... Ha ... ha ... ha.

Veselo in glasno: Ali ni imenitno, kako krošnjajimo s skrivnostmi? Vi hodite tod okoli kakor polnočen duh.

DOLINAR Jaz bi ga čuval; s svojo srčno krvjo bi ga rešil ... Ali nekdo stoji med mano in med njim in moje roke so brez moči.

DOBNIK *resno in hladno:* Vi ga ne boste rešili, to imate prav. Če bi pil pred vami svoj kozarec ... če bi ga pil pred vami, vi bi ne genili z mezincem ...

DOLINAR *tiho in z grozo:* Strašni ste ...

KOŽELJ Meni je nekaj jasnega ... pol jasnega; če bi bilo treba povedati z besedami, ne bi mogel tega ...

DOBNIK Zato rajši molčite. Vi, gospod Justin, ki nimate nobenega dela, pogledajte na vrt in sekundirajte Rudi. Če bote slišali kaj posebnega, pa nam povejte ...

DOLINAR In skrbite, da se mu kaj ne zgodi.

DOBNIK *smehljaje:* Zakaj si ne naložite sami te skrbi?

DOLINAR *se obrne stran:* To je nečloveško ...

DOBNIK *Justinu:* Dolinar vam je namreč dejal, da samo opazujte, — ničesar drugega. Ne vtikajte se dejanski v osebne razmere drugih ljudi.

JUSTIN Jaz sploh ne vem —

DOBNIK To je dobro, da sploh ne veste ... Pustite Rudo pri miru. Kakor kdo misli, da se najbolje reši —

tako naj stori. Drugače napravlja samo nepri-
like drugim in sebi.

BROŠ iz ozadja.

TRETJI PRIZOR

Prejšnji. Broš

BROŠ Gospoda, zadnji ples na vrtu. Potem se prese-
limo v sobo. Tam doli postaja hladno.

Skrivnostno: Kaj mislite o ubogem Rudi? ...
Verjemite, da me srce boli ... Težko mi je, res-
nično težko.

DOBNIK Prav za prav — vas je nekako odslovil, gospod
Broš. Ali niste čutili tega?

BROŠ Ne, gospod Dobnik, — jaz ne vem, kako govo-
rite. Kakršen je bil, se vendar ni dalo pričako-
vati ... hm ... ničesar drugega ... Vroče mi je,
gotovo; zdi se mi, da sem veliko pil ... Ali pro-
sim vas, gospoda ... Vi mislite ... Ne mislite
ničesar slabega ...

DOLINAR Nikakor ne, gospod Broš, — mi ne mislimo
ničesar slabega. Kako pridete do tega!

BROŠ Vse razmere so take. Ali treba jih je razumeti.
Jaz sem dober človek. Vsi moji nameni so jas-

ni pred vami ... Dà ... Moja vest je lahka ... Recite, kakšen dobiček imam od tega? — Posestvo je v neredu, zadolženo. Jaz ... jaz ga dvignem, s svojim denarjem. To ni nič hudega.

DOBNIK Res, to ni nič hudega. Seveda se ne da tajiti, da boste jako dobro naložili svoj denar.

KOŽELJ Kopali boste premog, kakor pravijo?

BROŠ Eh, — prosim vas ... In gospodična Ana je zadovoljna ... Ubožica, — živela je kakor v samostanu. A jaz ji napravim življenje! ... Ne, gospoda ... ne karajte me, da postajam sentimental. Moje srce je mehko. Jaz hrepenim po svoji nevesti ...

DOLINAR Justin, dajte mu kozarec vode. Slabo mu je.

BROŠ Ne, hvala ... Tako se mi je zavrtelo pred očmi ... Ne spustim je iz rok, verjemite mi ... Rožica ... koliko je že od tega, da nisem imel v naročju takega otroka ... Eh, rečem vam, — to je užitek ... to je razkošje ... jaz nisem tako star kakor izgledam.

DOBNIK Glejte, glejte Seladona ... Pripravljate si lepo starost.

BROŠ To je treba ... Človek mora imeti poleg sebe mlado telesce, da mu daljša življenje. Ravnaj-

mo se po izgledu Davidovem ... A zdaj, prijatelji dragi, prosim vas, pustite igralne mize, zabavajte se z nami. Na vrtu zaplešemo še enkrat, a potem izpraznimo par steklenic v obednici ... Gospod Dolinar, ne glejte me temno, jaz sem vaš prijatelj .

KOŽELJ Pojdimo torej doli.

ALMA iz obednice.

ČETRTE PRIZOR

Prejšnji. Alma

ALMA *na pragu:* Gospod Koželj!

KOŽELJ Gospodična Alma!

ALMA Kaj pomeni to? Kod se skrivate?

KOŽELJ Igrali smo partijo taroka ...

ALMA Ah! In kdo mislite, da bo plesal? Godci ne bodo godli samo v svojo zabavo. Gospod Ruda pleše solo, a meni se to ne zdi kratkočasno ... Takoj dol! In vas, gospod Dolinar, kliče gospodična Ana! Zmenite se zanjo! ...

Govori v obednico: Gospod Ruda, ljudje tarokirajo!

RUDA iz ozadja.

PETI PRIZOR

Prejšnji. Ruda

RUDA Kakšen ženin pa ste vi, gospod Broš? Ne držite se kisle! Jaz ljubim ljudi, ki plešejo in kričijo ... Kolikor bolj plešete in kričite, tem gostejša vam je megla pred očmi. In to je dobro.

Dolinarju: Kolikor manj človek vidi, tem bolj je srečen. Prva stopinja je ljubezen, druga pijanost in tretja smrt. Smrt je superlativ zemeljske sreče. Zato naj vsakdo gleda, da pride kolikor mogoče hitro na to poslednjo stopnjo ... Gospod Broš, ne poslušajte me, jaz sem blazen.

BROŠ Svetoval sem vam, gospod Ruda —

RUDA Da naj bom miren. Da, jaz bom miren. Kmalu, a zdaj je še prezgodaj. V meni je še iskrica življenja; kadar odgori, potem se odpočijem.

ANA iz ozadja.

ŠESTI PRIZOR

Prejšnji. Ana

ANA Prijatelj Ivan, rada bi plesala z vami.

DOLINAR *hladno*: Na uslugo, gospodična.

ANA Če boste plesali, kakor govorite, bo najin ples jako mrzel.

DOLINAR Nisem najboljše volje, gospodična.

ANA Razvedrili se bote. Jaz se namreč možim, gospod Dolinar. Kaj pravite k temu? To je eno. *Tišje*: In moj oče je blazen; to je drugo. Zakaj bi ne bila vesela?

RUDA Gospod Dolinar, — jaz si malo odpočijem tu gori. Pridite potem za trenutek k meni. Po plesu.

ANA, DOLINAR, ALMA, KOŽELJ odidejo.

RUDA *osorno*: Ženin, — kaj ne pojdete za nevesto?

BROŠ *z zoprnim smehljajem*: Ne bojte se, da mi odide. *Za drugimi*

SEDMI PRIZOR

Ruda, Dobnik

RUDA Težko mi je, prijatelj Dobnik. V rokah ne čutim več moči, kakor novorojen otrok.

DOBNIK Rekel sem ti zadnjič, Ruda: — ne pripoveduj mi teh stvari. Jaz ti ne svetujem ničesar. Ne misli, da te pritisnem k sebi in da te tolažim. To bi bilo za trenutek dobro — in uro pozneje bi bilo vse pri starem. Naposled se ne da taji-ti: prej si bil pretiran v svoji neverjetni lahko miselnosti in zdaj si pretiran v svojem obupu ... Skratka: — stori, kakor se zdi najbolje tebi samemu.

RUDA Tako strašna je ta pot ...

Hitro in zaupno: Čaka me siromaštvo in sramota, nič hujšega, — kaj je tako grozovitega na tem? Zakaj bi se strašil tega? To bi bila samo kazen, — zakaj bi se ognil siloma svoji kazni?

DOBNIK To sem te prašal že jaz sam.

RUDA Ne, — nikar me ne poslušaj. V zadnjem trenutku izginejo najtemnejše sence. To ni drugega kakor otročja bojazen.

MARTA iz ozadja.

OSMI PRIZOR

Prejšnja. Marta

MARTA Jakob, kako ti je?

RUDA Dobro, Marta. Zakaj nisi storila, kakor sem ti rekel?

MARTA Ah, Jakob, — in ti praviš, da ti je dobro. Čemu ne greš počivat?

RUDA Jaz pojdem počivat, Marta. — In še to. Jutri, kadar pojdeš odtod, vzemi s sabo pismo, ki ti ga napišem še nocoj in daj ga mojemu bratu. Pokliči mi Ano.

MARTA odide.

DEVETI PRIZOR

Dobnik. Ruda

RUDA Zdaj bodi tako prijazen, prijatelj, in ostavi me samega. Ali mi imaš povedati še kaj posebnega?

DOBNIK Jaz? Ne.

RUDA Torej z Bogom.

DOBNIK Ruda, — jaz ne bi rad, da bi ostala zarad mene kaplja žolča v tvojem srcu. Poštenemu človeku

dam suknjo s telesa. Ti veš, kaj si storil meni in ... svoji soprogi. To so stare stvari, pustiva jih pri miru ... A jaz resnično ne vem, čemu bi te klical od groba, če misliš, da ti ne ostane drugega. Ako čutiš, da moreš čakati, tedaj bi mi bilo to še ljubše.

RUDA In ti nimaš nobene gorke besede?

DOBNIK Nobene.

Stisneta si roko.

DOBNIK odide.

DESETI PRIZOR

Ruda sam

RUDA *gre po sobi molče in s sklonjeno glavo:* Najboljše je, da se tako zgodi. Ponavljati je treba, da je to najboljše ... Zakaj jaz nimam moči, da bi storil ta zadnji korak. Pregovoriti se moram s hladnim razumom, da nima življenje zame nobenega pomena več. Ležalo bi pred mano gnušno in temno, polno vsakdanjih skrbi in zaničljivih pogledov.

Mirno: Kar ostane, to so samo še formalnosti ... Ali vendar, — o Bog, jaz nisem vzrok svoji uso-

di; jaz tega nisem zaslužil. Kaj nisem čutil v sebi moči in volje, da bi delal najboljša dela? Kdo mi je zavezal oči, da sem prišel v ta strašni propad ...

Tiho, obupano: O Bog, o Bog, — kaj ni poti nazaj?

ANA iz ozadja.

ENAJSTI PRIZOR

Ruda. Ana

ANA Ali ste me klicali, oče? — Glejte, zdaj sem vesela, kakor ste želeli.

RUDA *k nji, hitro:* Ana, — oprosti mi, dete moje! ...

ANA Kaj zahtevate od mene, oče? Ali nisem storila vsega, kar je potrebno?

RUDA Ne morem te prositi, Ana, da pozabiš — na svojo nesrečo in na mojo krivdo. Jaz niti ne morem zahtevati od tebe, da bi mi oprostila kakor svojemu očetu. Ali Ana, ne zgražaj se, kadar se boš spominjala name. Ti čutiš samo pregreho, ki sem jo bil storil nad tabo; kar je bilo dobrega v mojem srcu, tega ne poznaš — a to je podobno opravičevanju, in opravičevati

se nečem ... Ana, ne odreci mi ene solze, kadar
— — *prekine se nenadno.*

Bog s teboj torej, dete moje.

ANA A jaz sem vesela, oče; kako govorite?! — Glejte, meni gori obraz od veselja; jaz sem plesala in pela; govorila sem z gospodom Brošem, kakor se spodobi. Kaj je treba še več?

RUDA Koliko si trpela, — a to se bo končalo, Anica. Ti ne boš nesrečna, tvoja duša je predobra. Ti angel moj, daj, da vidim še enkrat tvoje oči.

ANA Jaz bom srečna, — samo da ste srečni vi. Oprostiti vam nimam ničesar, oče.

RUDA Tvoj obraz se je spremenil, Anica.

ANA To je od plesa, oče — in glava me boli, — to je od vina ... Želela bi samo, da bi nocojšnji večer ne minil nikoli, — da bi bil zmerom ta hrup in ples. Jaz se bojim miru ... Ah, ne hudujte se nad mano, da govorim tako. Odslej bom govorila samo, kakor je treba. O jaz sem srečna ...

RUDA *korak od nje, mirno in hladno:* Dà, to je bilo neumno, da sem te prosil oproščenja zdaj. Neumno je bilo, da sem pričakoval besedo iz tvojega srca. To se ne da oprati drugače, — tu ni drugega zadoščenja — —. Ne smem ti stisniti

roke, ne ti pogledati v oči, dokler ne očistim svojega življenja? To je tvoja pravica, da se obračaš od mene ..

ANA *glasno in močno:* Oče, — vse sem vam dala in vi me žalite ... Svoje življenje sem dala za vaš dom, — jaz nisem imela drugega kakor svoje življenje ...

RUDA Ali kljub temu, — daj mi roko, četudi hladno, in ostani zdrava, Anica. Spomni se časih, da je bilo moje trpljenje veliko, — in da je največje v tej uri. Bog te čuvaj!

ANA Kam pojedete, oče?

RUDA Počivat, dete moje; jaz sem utrujen.

Gre k pisalni mizi in piše.

DOLINAR iz ozadja.

DVANAJSTI PRIZOR

Prejšnja. Dolinar

DOLINAR Gospod Ruda?

RUDA Dobro, da ste prišli. Za trenutek, prosim.

Zgane pismo in ga pusti na mizi. K Dolinarju, hitro: Glejte torej, kako se nam je ponesrečilo; zadeli niste pravega. Jaz sem vedel že takrat,

kje je prava pot. Ali človek se brani te poti, dokler je mogoče. Vi torej veste, gospod Dolinar?

DOLINAR *negotovo*: Ne razumem vas —

RUDA Recimo torej, da me ne razumete. Ali tu ni treba nič prikrivanja, gospod Dolinar. Vaša dolžnost ni, da me primete za roko in da mi branite. Storili bi mi s tem najslabšo uslugo, razumete? Zdaj tega ne potrebujem več. Zatajite malo svoje sočutje, če se vam je morda srce stisnilo, in pogledjte name s hladnimi očmi, — ne preostane mi ničesar drugega.

Bolj mehko: Oprostite mi, kar sem vam storil žalega v zadnjem času in — *tiho in hitro* — ljubite jo bolj, kakor sem jo ljubil jaz.

DOLINAR *neodločeno*: Ali ni mogoče —?

RUDA Zame ni mogoče. Moja preteklost leži na mojih ramenih ... In to breme je tako težko. Bežati bi moral iz svojega doma — tat svojega otroka ... Kje bi mogel najti pokoja? Glejte, moj dom se je zrušil, — in jaz naj bi stal ob strani in gledal razvaline? ... Ne branite mi in zakrijte obraz ... Tako je torej vse v redu in moja duša je lahka.

Hladno: To pismo oddajte Marti. Z Bogom!

Dolinar stopi korak k njemu.

Oprostite, gospod Dolinar — ne trudite se; to bi ne koristilo. Danes ali jutri — naposled je to vseeno.

Odide zdaj na desni.

DOLINAR Ali vendar, — za Boga, to je strašno.

TRINAJSTI PRIZOR

Ana. Dolinar

ANA Kaj se godi z mojim očetom?

DOLINAR *burno:* Jaz ne vem ničesar. O Bog, — ali nismo ravnali z njim kakor lopovi? Pustil je greh na naših dušah ... Ali jaz si umijem roke ... Jaz si umijem roke. Zakaj bi mu branil? Zakaj bi morali trpeti ravno vi? In zakaj bi moral trpeti on? ... Ne očitajte mi ničesar! Ne morete mi očitati, da sem delal zase ... Ali četudi mi ne boste oprostili, — jaz nisem mislil nase. Bog mi je priča.

ANA Kaj vam je, gospod Dolinar?

DOLINAR A zdaj ste prosti, — zdaj nimate rešiti nikogar s svojim telesom. Zdaj ste prosti in brez doma ... Kamorkoli pojdete, gospodična Ana, — spo-

minjajte se name; nihče vas ni ljubil tako, kakor sem vas ljubil jaz ...

ANA Zdaj ne govorite več tako z menoj, gospod Dolinar, zdaj je prepozno. Če imate kaj sočutja, molčite o prejšnjih časih. Ali ne vidite, kako je meni?

DOLINAR To je zdaj minilo. A kakšen bi moral biti, da bi vas prosil ljubezni v tem trenutku? Polovico tvoje nesreče sem nosil jaz, Anica, dušica moja; za vsako solzo iz tvojih oči bi dal kapljo svoje srčne krvi, Anica ... Prišel sem pote, a bilo je prepozno. Vse moje življenje je bilo v tebi, vsa moja prihodnost. Moje življenje je nemirno, in moja prihodnost nejasna, — a v meni je toliko svobodne moči, da bi si upal posuti z rožami tvojo pot. Roko v roki pojdeš z mano do slave, do razkošja —

ANA Vsa moja sreča je za mano; pred mano je prazno življenje ...

Prisiljeno ravnodušno.

Ali vendar, kam ste zašli! — Moj oče bo imel dom, ne bodo ga izganjali na cesto. Moja teta bo imela moderne toalete, kočije in konje, da se vozi v mesto na veselice. To je dovolj, dru-

gega ni treba. — Jaz — jaz ne bom imela ničesar ...

Zakrije obraz.

Zakaj si prišel tako pozno, Ivan?

DOLINAR *tišje:* Zdaj ni več prepozno. Ali mene je strah!

BROŠ iz ozadja.

V obednici se začuje šum, razgovor in smeh

ŠTIRINAJSTI PRIZOR

Prejšnja. Broš

BROŠ *vinjen, da se mu zapleta jezik; a hodi ravno, poje:*
Oj ti Polon — Polončica ... Kakšna radost! Meni se zibljejo sonca pred očmi ... Pridi, Anica ...
Tu sem na srce moje, Bogomila ...

DOLINAR Zakaj ste tako ginjeni, gospod Broš?

BROŠ *kazalec pred obrazom, s surovo hudomušnostjo:*
Vi, gospod Dolinar ... vi imate nekaj na vesti, vi ne gledate tako, kakor gledajo pošteni ljudje ... Nikar nobenih skrivnosti, — grehi se povedo naravnost, hinavske oči niso lepe ... Jaz na priliko, — pogledjte mene ... kar delam, to delam pred vsem svetom, vsakdo mi lahko gleda na prste. Sploh je moj karakter jako srečen, —

Ana, ti boš zadovoljna z menojo ... Oj Anica, — nikar, nikar se me ne boj — ah, kam uhajaš pred menojo — hohó, — rima! — Anica, nocoj se ti prezentiram, kakor sem v resnici: človek vesel, razposajen, — zakaj moje srce je mlado. Ne glej na mojo plešo, Anica ... Jaz sem sposoben ... haha, jaz sem sposoben ... Pleša ne dokazuje ničesar.

ANA Pustite me ... mene je strah ...

DOBNIK iz ozadja.

PETNAJSTI PRIZOR

Prejšnji. Dobnik

DOBNIK Ali ne pridete, Dolinar? — Steklenice prihajajo na mizo. Družba se je preselila, zakaj na vrtu je mraz.

DOLINAR Meni je mraz tudi tu notri.

DOBNIK Vi ne izgledate ravno imenitno. Kaj ste imeli z njim? Ruda je šel preko vrta hitro in mirno, a bled je bil zelo. Justin se je po vašem nalogu opletal okoli njega; povedal sem mu še enkrat, da naj pusti ljudi pri miru ...

Stopi z njim v stran.

BROŠ *Ani s surovo strastjo, blizu nje, ona se mu umika:*

Nikar ne trepeči, golobica moja ... Jaz te ljubim ... vse moje telo gori od ljubezni ... objamem te do omedlevice ...

ANA Pojdite stran ... stran ...

Oba v obednico.

ŠESTNAJSTI PRIZOR

Dolinar. Dobnik

DOBNIK In kaj imate vi pri tem? Kaj vas to vznemirja?

DOLINAR Ali bi ga ne mogel obdržati vsaj za ta hip? Storil bi svojo dolžnost ... Meni je strašno pri srcu ... Ne morem si misliti ... Glava mi je tako težka ... Ali se je moralo to zgoditi?

DOBNIK Poslušajte, gospod Dolinar. Vsakemu človeku pride ura, ko je zanj poslednji čas, da izgine. Če tega ne stori, vlačí se po svetu brez duše in brez življenja, v nadlego sebi in drugim ljudem. Za Rudo je prišla tista ura. Ako bi vas prosil, storili bi bili najboljše, da bi ga vodili za roko tja, kamor je moral sam. Ta filozofija ni lepa, a pametna je.

DOLINAR Grozovita je.

DOBNIK Kakor že hočete ... Naposled, — Ana se je hotela darovati na vsak način za njegov dom. Zdaj ostane sicer ubožica, — a boljše bo zanjo. Če ste imeli kaj opravka z Rudovo zadnjo uro, — pomislite, da ste rešili njegovo hčer. In ona je tega vredna.

DOLINAR Naj bi jo rešil kdo drugi, — jaz bi tega ne smel storiti. Jaz ne.

DOBNIK Sploh pa ne mislite, da je čakal Ruda ravno vašega dovoljenja.

ALMA iz ozadja.

SEDEMNAJSTI PRIZOR

Prejšnji. Alma

ALMA Papa, viktorija! — Pardon, gospod Dolinar.

DOBNIK Kaj je, Alma?

ALMA Ah, nič posebnega.

Tišje: Koželj pride jutri po mojo roko.

DOBNIK *malovažno:* Ah!

ALMA Tako! — »Ah!« — Vam je torej to vseeno?

DOBNIK Kaj nisi dejala sama, da ni to nič posebnega? — Naposled moje dovoljenje nikakor še ni zagotovljeno.

ALMA Papa, to je moja stvar. Gospod Koželj, — klubuk in suknjo, mi odhajamo.

KOŽELJ iz ozadja.

JUSTIN od desne.

OSEMNAJSTI PRIZOR

Koželj, Dobnik, Dolinar, Alma, Justin

JUSTIN *prepaden:* O Bog, in jaz sem to slutil ... Stojim kakor kamen, ne da bi ganil z roko ...

DOBNIK *mirno:* Pripovedujte, gospod učitelj.

JUSTIN Zakaj ste mi dejali, da naj pazim nanj; vedeli ste torej čisto dobro ...

DOBNIK *trdo:* Mi nismo vedeli ničesar. Govorite jasno!

JUSTIN Ruda vam gre s silnimi koraki ... izginil mi je skoro izpred oči ... In ne po stezi, naravnost čez grmovje. Opraskal sem si roke in raztrgal suknjo. In tam gori obstoji, dvajset korakov od mene. Nebo je jasno in videl sem ga razločno. Stal je vrh skale, kakor črn kip ... O! — Kakšen glas vam je bil to, za Boga! — Kakor, da se je oglasilo tam v globočini, iz vode. Zaklical je »Marija« tako čudovito, strašno, da me je za-

zeblo v kri in mozeg ... Potem pa ni bilo na skali ničesar več in doli v tolmunu je zašumelo.

Odmor

Dajte mi vode, meni se vrtil pred očmi!

DOLINAR *vzame z mize kozarec vode in ga da Justinu:* To-rej —?

KOŽELJ To je grozovito ...
hitro v obednico.

DOBNIK Ne zgražajte se; storil je popolnoma pametno. Šel je počivat, ker je bil utrujen.

ALMA Kje je Ana?
ANA hitro iz ozadja.
BROŠ za njo.

DEVETNAJSTI PRIZOR

Prejšnji. Ana. Broš. Gosti in Marta pozneje

ANA Rešite me tega človeka ...
Dolinarju: Jaz ne morem več ... Vzemi me s sabo, Ivan, stran odtod ...

BROŠ Nevestica, zakaj bežiš pred mano ... ? »Daj da te objamem, od ljubezni vnet ...« Ali tičica, ti si vendar moja ...

ALMA *Brošu:* Hé, vi, pustite jo pri miru ... Ali ne veste, kaj se je zgodilo?

GOSTI iz obednice, prestrašeni obrazi.

PRVI GOST To je grozno!

DRUGI GOST Kdo ga je videl?

ALMA *Ani:* Ne prestraši se, Anica, tvoj oče je mrtev.

ANA *obstoji s povešenimi rokami, po kratkem odmoru omahne v naročje Dolinarju:* Glej, vse je umrlo zame. Ti me varuj, Ivan!

DOLINAR Ne boj se Anica, ti pojdeš z mano.

BROŠ To je moj opravek, gospod Dolinar.

DOBNIK *mirno:* Dajte mu klofuto, Justin ...

Pri Ani.

Samo lahka omedlevica. Minilo bo takoj.

BROŠ proti obednici, JUSTIN za njim.

MARTA *iz obednice:* Kje je Jakob?

DOBNIK Gospodična, Ruda vam je dejal, da pojdite od tod ... Pospravite svoje stvari; zdaj ste v tuji hiši.

DOLINAR nese Ano na rokah na divan.

Zastor

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-163-0